

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS

KOTRYNA DACYTĖ
SEMIOTIKOS STUDIJŲ PROGRAMA

Distopija kaip šiuolaikinis auklėjamasis romanas (R. Unos „Atjunk“)

Magistro darbas

Darbo vadovė: Doc. dr. Taisija Oral

Vilnius, 2026

Kotryna Dacytė, **Distopija kaip šiuolaikinis auklėjamasis romanas (R. Unos „Atjunk“)**.
Magistro darbas, vadovė doc. dr. Taisija Oral, Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas, 2026,
49 p.

Raktažodžiai: jaunimo distopija, lietuvių distopija, Rebeka Una, auklėjamasis romanas, brendimas, naratyvinė programa.

Remiantis A. J. Greimo semiotika, šiame darbe nagrinėjamas Rebekos Unos romano „Atjunk“ brendimo naratyvas, tyrimo objektu pasirenkant pagrindinės veikėjos Grytos tapsmo procesą. Siekiama atskleisti kaip distopijos žanro sąlygomis konstruojamas Grytos brendimas veikia kaip transformuota šiuolaikinio auklėjamojo romano forma.

Darbe aptariama distopinės literatūros samprata ir jos santykis su utopijos tradicija XXI amžiaus kontekste, toliau pristatomas auklėjamojo romano žanrinis modelis išryškinant, kaip distopinis pasakojimas perrašo klasikinę brendimo logiką. Tyrime remiamasi Michelio Foucault biopolitikos samprata ir Gilles‘io Deleuze‘o kontrolės visuomenės teorija, siekiant parodyti, kad romane vaizduojama visuomenė grindžiama kūno, emocijų, atminties ir socialinių ryšių reguliavimu. Remiantis Gérard‘o Genette‘o naratologija, analizuojama pasakojimo struktūra, susiejant ją su Grytos brendimo procesu: analizuojama pirmojo asmens pasakojimo strategija, fokusuotė, pasakojimo laikas ir stilistiniai ypatumai. Romane vaizduojamas brendimas nėra integracija į techno-utopinę visuomenę, bet laipsniška jos apgaulės demaskavimo, kūniškų jausmų susigrąžinimo ir egzistencinio veiksnio įgyjimo trajektorija.

Galiausiai apibendrinama romano vieta distopinio auklėjamojo romano kontekste, pabrėžiant, kad „Atjunk“ nepasiūlo alternatyvaus visuomenės projekto, tačiau teigiamai sankcionuoja rizikingą individo savarankiškumą kaip brandos požymį.

Keywords: young adult dystopia, Lithuanian dystopia, Rebeka Una, Bildungsroman, coming-of-age, narrative programme.

Based on A. J. Greimas’s semiotics, this thesis examines the coming-of-age narrative in Rebeka Una’s novel *Atjunk* (*Disconnect*), taking as its object of analysis the process of the protagonist Gryta’s formation. The aim is to reveal how, under the conditions of the dystopian genre, Gryta’s development functions as a transformed contemporary form of the Bildungsroman.

The thesis discusses the concept of dystopian literature and its relationship with the utopian tradition in the context of the twenty-first century. It then introduces the generic model of the Bildungsroman, highlighting how dystopian narrative rewrites the classical logic of coming-of-age. The study draws on Michel Foucault’s concept of biopolitics and Gilles Deleuze’s theory of control to show that the society represented in the novel is based on the regulation of the body, emotions, memory, and social relations. Drawing on Gérard Genette’s narratology, the thesis also analyses the narrative structure of the novel in relation to Gryta’s process of maturation, focusing on first-person narration, narrative time, and stylistic features. The analysis demonstrates that coming-of-age in the novel is not represented as integration into the System, but rather as a gradual trajectory of unmasking its deception, reclaiming bodily senses, and acquiring existential agency.

Finally, the thesis situates *Atjunk* within the context of dystopian fiction, emphasizing that the novel does not offer collective political rebellion. Instead, it positively sanctions the risky autonomy of the individual as a sign of maturity.

Turinys

IVADAS.....	5
1. DISTOPIJA IR AUKLĖJAMASIS ROMANAS: TEORINIS KONTEKSTAS.....	9
1.1. Distopinės literatūros samprata: utopijos ir distopijos santykis XXI a. kontekste.	9
1.2. Auklėjamasis romanas (<i>Bildungsroman</i>): tradicinis modelis ir jo lūžis distopijoje.	10
1.3. Biopolitika, kontrolės visuomenė ir utopizmas	12
2. BRENDIMAS KONTROLĖS VISUOMENĖJE: R. UNOS ROMANO „ATJUNK“ ANALIZĖ.....	13
2.1. Romano struktūra ir pasakojimo ypatumai.....	13
2.1.1. Romano siužetas	14
2.1.2. Romano kompozicija.....	15
2.1.3. Balsas ir fokusuotė: pirmojo asmens pasakojimo ypatumai distopijoje	16
2.1.4. Pasakojimo laikas ir anachronijos: Grytos tapatybės formavimasis tarp dabarties ir praeities	17
2.2. Romano diegetinis pasaulis kaip kontrolės visuomenė	18
2.2.1. Translaifas ir kiti Sistemos technologiniai konstruktai.....	20
2.2.2. Sistemos tiesosaka	23
2.3. Grytos brendimo etapai:	26
2.3.1. Manipuliacija: pirminis juslinis impulsas ir savimonės prabudimas.	26
2.3.2. Kompetencijos įgijimas: Pagalbininkai kaip vertybių teikėjai	29
2.3.3. Atliktis: naratyvinė transformacija ir lėmėjų konfliktas	33
2.3.4. Sankcija: subjekto brendimo patvirtinimas, išsilaisvinimas	35
2.3.5. Semiotinis kvadratas.....	37
3. BRENDIMO SPECIFIKA ŠIUOLAIKINĖJE LIETUVIŲ DISTOPIJOJE	39
IŠVADOS	42
LITERATŪROS SĄRAŠAS	45
SANTRAUKA.....	48
SUMMARY	49

IVADAS

Distopijos žanras Lietuvoje įgauna vis didesnį populiarumą. Pastaraisiais metais padaugėjo šio žanro romanų: Unės Kaunaitės „2084“ (2023), Justinos Kapeckaitės „Tyroji Aušra“ (2024), Vlado Rožėno „Katastrofa“ (2024), Vaidos V. Mia romanai „Mane vadina Sirena“ ir „Tave vadina visateisiu“ (2025) bei Valdo Barto „Miestas anapus“ (2025). Distopijos žanrą taip pat papildė ir Gražinos Kelmelytės romanas *Motinos* (2025), kuris gali būti siejamas su feministinės distopijos kryptimi. Tokia kūrinių gausa leidžia teigti, kad distopinė vaizduotė šiuolaikinėje lietuvių literatūroje tampa vis svarbesniu būdu apmąstyti technologijų, valdžios, bendruomenės ir žmogaus tapatybės santykį. Pastebima, kad knygų klubai į diskusijas įtraukia distopijos žanro knygas¹, jaunimo distopijos nominuojamos paauglių ir jaunimo literatūros konkursuose² bei metų knygos rinkimuose³, o ir patys moksleiviai yra skatinami kurti distopijas (pvz. rašinių konkursas moksleiviams tema „Mano baisiausia distopija“⁴).

Lina Buividavičiūtė atkreipia dėmesį, kad per pastarąjį dešimtmetį lietuvių literatūros distopijos tyrinėjimų pagausėjo – pasirodė straipsnių, recenzijų, bakalauro ir magistro darbų, parašytų Neringos Mikalauskienės, Godos Baranauskaitės, Rūtos Pauliukaitės, Karolinos Jokūbauskienės, Gabijos Barišauskaitės, Gintarės Navakauskaitės, Giedrės Ivanovos⁵. Kaip pirmoji lietuviška distopijos žanrui aiškiai priskirta knyga visų minimas Dainiaus Vanago romanas „Oderis“ (2021)⁶. Tuo tarpu Neringa Mikalauskienė pastebi, kad distopinių elementų lietuvių fantastinėje tradicijoje būta ir anksčiau: nuo XX a. pradžioje kūręs Justo Piliponio iki XX a. pabaigoje leistų Geriausios Lietuvos fantastikos rinkinių. Kaip ankstesnį distopinio romano pavyzdį Mikalauskienė mini Justino Žilinsko romaną „Genomas 3000“ (2004), kuriame vaizduojama nuo genetikos mokslo pasiekimų priklausoma visuomenė⁷. Rebekos Unos romanas „Atjunk“ (2015) be abejonių laikomas pirmąja lietuvių jaunimo

---

¹ „Distopijos žanras lietuvių literatūroje: ar yra priežasčių optimizmui? | Facebook“. <https://www.facebook.com/events/2049342678932906>; Margaret Atwood „The Handmaid's Tale“ | SMD book club | Facebook

² „Skaitytojai rinks geriausią paauglių rašytoją“, 15min.lt, žiūrėta 2025 m. spalio 13 d., <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/skaitytojai-rinks-geriausia-paaugliu-rasytoja-286-508548>. [žiūrėta 2025-10-13]

³ „Knygos paaugliams 2024“, Lietuvos leidėjų asociacija, žiūrėta 2025 m. spalio 13 d., <https://lla.lt/lt/knygu-katalogas/metu-knygos-rinkimai/itemlist/category/275-knygos-paaugliams-2024>.

⁴ „Rašytojos K. Sabaliauskaitės vardo rašinio konkurso tema – „Mano baisiausia distopija“, žiūrėta 2025 m. spalio 13 d., <https://www.baltoslankos.lt/rasytojos-k-sabaliauskaites-vardo-rasinio-konkurso-tema-mano-baisiausia-distopija>.

⁵ Lina Buividavičiūtė, „Šiuolaikinė lietuvių literatūros distopija“, Naujasis židinys–Aidai, nr. 6 (2021): 34–38.

⁶ *Ibid.*, 34–38.

⁷ Neringa Mikalauskienė, „Rebekos Unos Atjunk – lietuviškos distopijos pradžia?“, 2017-08-03, in: <https://www.menobangos.lt/rebekos-unos-atjunk-%E2%80%92-lietuviskos-distopijos-pradzia/>

distopija⁸.

Rebeka Una (tikrasis vardas – Jurga Šalaševičiūtė) – šiuolaikinės lietuvių vaikų ir jaunimo literatūros autorė. „Atjunk“ (2015) buvo jos debiutinis romanas, atkreipęs į save dėmesį distopine vaizduote, technologijų ir žmogiškumo priešpriešos problematika, kas iki tol nebuvo būdinga lietuvių jaunimo literatūrai. Romano naujumas iš karto buvo įvertintas kritikų – jis buvo išrinktas metų knyga paauglių kategorijoje, tapo „Alma littera“ pirmojo Lietuvos paauglių ir jaunimo literatūros konkurso nugalėtoju bei gavo 1993 m. įsteigtą Prano Mašioto premiją, kurią teikia Tarptautinės vaikų ir jaunimo literatūros asociacijos (IBBY) Lietuvos skyrius už geriausią grožinę lietuvių rašytojo knygą vaikams bei paaugliams⁹. Nors romanas parašytas 2015 metais, jo tematika su laiku ne tik nepaseno, bet ir įgavo dar didesnę aktualumą. „Atjunk“ buvo publikuotas prieš pastarojo dešimtmečio technologinius ir socialinius pokyčius (Covid-19 pandemiją ir dirbtinio intelekto pažangą), kurie paskatino intensyvesnį socialinio gyvenimo perkėlimą į skaitmeninę erdvę. Romane keliamos dabartiniam jaunimui aktualios problemos: virtualaus bendravimo dominavimas, juslinės patirties nykimas ir technologinė kontrolė. Distopinę bei postapokaliptinę tematiką Rebeka Una nuosekliai plėtoja ir kituose savo kūriniuose paaugliams bei jaunimui. Vėlesnis autorės romanas „Gyvažmogis“ (2018) kartais laikomas savotišku „Atjunk“ tęsiniu, nes jame ir toliau ryškinama technologijų bei žmogiškosios prigimties dichotomija. Prieš dvejus metus pasirodė naujas Rebekos Unos kūrinys vaikams „Paskutiniai vaikai“ (2024), turintis poapokaliptinės distopijos bruožų. Taigi, „Atjunk“ galima laikyti ne pavieniu tekstu, bet platesnės kūrybinės krypties pradžia, kurioje distopinė ir postapokaliptinė vaizduotė tampa svarbia priemone kalbėti su jaunais skaitytojais apie šiuolaikinio pasaulio grėsmes ir žmogaus tapatybės ribas.

Godos Baranauskaitės bakalauro darbe (2016) romanas „Atjunk“ jau buvo analizuojamas kaip distopijos modelis jaunimo literatūroje bei gretinamas su Louis Lowry „Siuntėju“ (1993). Baranauskaitės tyrime daugiausia dėmesio skiriama bendrų žanrinių bruožų identifikavimui, išryškinant distopinės visuomenės modelio analizę per valdžios vykdomą kūno ir proto kontrolę. Darbe taip pat pabrėžiama, kad distopijų žanrui būdinga atminties slopinimo tematika, kalbos kontrolė ir pagrindinių veikėjų maištas.

Šis magistro darbas siekia išplėsti „Atjunk“ analizę taikant Algirdo Juliaus Greimo semiotinę prieigą ir parodyti, kaip romane konstruojama reikšmė, kokias naratyvines ir simbolines struktūras išreiškia distopinis pasaulis, ir kaip tokio pobūdžio naratyvas yra veikiamas *Bildungsroman* žanro

⁸ Neringa Mikalauskienė, „Rebekos Unos Atjunk – lietuviškos distopijos pradžia?“, 2017-08-03, in: <https://www.menobangos.lt/rebekos-unos-atjunk-%E2%80%92-lietuviskos-distopijos-pradzia/>

⁹ „Rebeka Una. Atjunk. Vilnius: Alma littera, 2015“, Kauno rašytojai, žiūrėta 2025 m. spalio 13 d., <https://www.kaunorasaytojai.lt/knygos/rebeka-una-atjunk-vilnius-alma-littera-2015/>.

tradicijos. Tradiciniame tokio žanro pasakojime veikėjo branda įprastai siejama su jo pritapimu visuomenėje ir jos normų priėmimu¹⁰. Jaunimo distopiniame romane brendimo naratyvas atsinaujina bei patiria reikšmingą transformaciją¹¹. Distopinėse romanuose vaizduojamos visuomenės paprastai grindžiamos homogenizuojančia kontrolės sistema, kuri siekia suvaldyti individų socialinius santykius, emocijas ir mąstymą. Jaunimo distopijoje veikėjo brendimas pasireiškia per gebėjimą kritiškai reflektuoti sistemos ideologiją. Šiame tyrime romanas nagrinėjamas ne tik kaip distopinės visuomenės modelis, bet ir kaip semiotinė reikšmių sistema, kurioje atsiskleidžia subjekto formavimosi procesas.

Šio magistro darbo **tyrimo objektas** – Rebekos Unos romano „Atjunk“ brendimo naratyvas.

Darbo tikslas – remiantis A. J. Greimo semiotika, G. Genette'o naratologija ir M. Foucault biopolitine perspektyva, G. Deleuze kontrolės visuomenės sąvoka, Christiano P. Haineso biopolitikos utopizmu išanalizuoti, kaip R. Unos romane „Atjunk“ (2015) konstruojamas Grytos brendimo procesas distopijos žanro sąlygomis.

Tikslui įgyvendinti formuluojami **darbo uždaviniai**:

- 1) Aptarti distopinės literatūros sampratą ir jos santykį su utopijos tradicija XXI amžiaus kontekste bei pristatyti auklėjamojo romano (*Bildungsroman*) žanrinį modelį, išryškinant, kaip distopinis pasakojimas transformuoja tradicinį brendimo modelį;
- 2) Remiantis M. Foucault, G. Deleuze'o, Christiano P. Haineso darbais, apibrėžti biopolitinės kontrolės principus, reikšmingus romano „Atjunk“ pasaulio interpretacijai;
- 3) Aptarti romano struktūrą ir pasakojimo ypatumus: pasakojimo strategiją, fokusavimą, laiką;
- 4) Išanalizuoti romano diegetinį pasaulį kaip distopinę reikšminę sistemą, grindžiamą kontrole, normalizacija ir kūniškumo reguliavimu;
- 5) Aptarti Grytos brendimo trajektoriją kaip naratyvinę programą, kuriai būdingos keturios fazės: manipuliacija, kompetencijos įgijimas, atlikimas ir sankcija;
- 6) Apibendrinti romano „Atjunk“ vietą distopinio auklėjamojo romano žanro kontekste.

Atsižvelgiant į išsikeltą tikslą ir uždavinius, darbas skirstomas į tris pagrindines dalis.

Pirmojoje darbo dalyje, pavadintoje „Distopija ir auklėjamasis romanas: teorinis kontekstas“,

---

¹⁰ John Frow, Melissa Hardie & Vanessa Smith (2020) The Bildungsroman: form and transformations, Textual Practice, 34:12, 1905-1910, DOI: 10.1080/0950236X.2020.1834692

¹¹ Graham, S. (Ed.). (2019). *A History of the Bildungsroman*. Cambridge University Press.

formuojamas teorinis analizės pagrindas. Apibrėžiama distopinės literatūros samprata, trumpai aptariama jos raida ir svarbiausi žanro bruožai. Toliau dėmesys sutelkiamas į XXI amžiaus jaunimo distopiją, išryškinant, kad tokio pobūdžio tekstuose distopinis pasaulis dažnai siejamas su jauno veikėjo tapatybės formavimusi, branda ir konfliktu su sistema. Aiškinamas auklėjamojo romano (*Bildungsroman*) tradicinis modelis ir jo lūžis distopijoje. Tradiciniame auklėjamajame romane veikėjo branda dažniausiai suprantama kaip integracija į visuomenę, o distopiniame pasakojime ši logika pakinta: brendimas ima reikštis per kritinį sistemos atpažinimą, atsiribojimą nuo jos normų ir savarankiškos vertybinės pozicijos paiešką. Pirmoji dalis užbaigiama Foucault biopolitikos ir Deleuze'o kontrolės valdžios sampratos aptarimu, kuri leidžia aiškinti Sistemos veikimą romane kaip normalizuojančią galią, veikiančią ne tiesioginio draudimo, bet normų, kūno reguliavimo ir nuokrypių patologizavimo būdu, taip pat remiantis Christiano P. Haineso biopolitiniu utopizmu aptariama alternatyvos pasirinkimo galimybė.

Antrojoje dalyje, remiantis G. Genette'o naratologija, nagrinėjama pasakojimo strategija. Analizuojamas subjektyvus „aš“ balsas, pasakojimo laikas. Ši analizė leidžia parodyti, kad pasakojimo forma romane nėra vien stilistinis sprendimas, bet tiesiogiai susijusi su bręstančios tapatybės raiška ir ribotu pasaulio pažinimu. Toliau analizuojamas Grytos brendimo naratyvas romane „Atjunk“: pirmiausia aptariamas romano diegetinis pasaulis, kuris parodo kokiam galios ir kontrolės lauke formuojasi pagrindinės veikėjos sąmonė ir kodėl jos brendimas įgyja konfliktišką pobūdį, o vėliau Grytos raida atskleidžiama per naratyvinės programos fazes – manipuliaciją, kompetencijos įgijimą, atlikimą ir sankciją. Manipuliacijos fazėje dėmesys sutelkiamas į pirminį juslinį impulsą ir savimonės prabudimą. Kompetencijos įgijimo fazėje analizuojamas pagalbininkų tinklas kaip vertybių teikėjai. Čia aptariama, kaip Dana, mama ir Mantas prisideda prie Grytos transformacijos, suteikdami jai naujų žinojimo, jutimo ir pasaulio suvokimo galimybių. Atlikimo fazėje nagrinėjama naratyvinė transformacija ir lėmėjų konfliktas. Galiausiai sankcijos fazėje aptariamas subjekto brendimo patvirtinimas ir išsilaisvinimas. Dalis užbaigiama pristatant semiotinį kvadratą, kuris pateikia skirtingus subjekto santykio su pasauliu režimus.

Trečiojoje dalyje nuo teksto analizės pereinama prie platesnio interpretacinio apibendrinimo. Svarstoma, ką Grytos brendimo istorija pasako apie XXI amžiaus tapatybę ir kokią kryptį ji leidžia įžvelgti auklėjamojoje distopijoje.

Tyrimo metodologija grindžiama kelių tarpusavyje susijusių teorinių prieigų derinimu. Pagrindinis tyrimo metodas yra A. J. Greimo semiotika, kuri leidžia analizuoti Grytos naratyvinę programą, veikėjų funkcijas, modalumus ir vertybines priešpriešas. Pasakojimo strategijai tirti remiamasi G. Genette'o naratologija. Grytos raida interpretuojama pasitelkiant auklėjamojo romano

perspektyvą, o Sistemos veikimas aiškinamas remiantis M. Foucault biopolitikos samprata ir G. Deleuze'o kontrolės visuomenės teorija.

1. DISTOPIJA IR AUKLĖJAMASIS ROMANAS: TEORINIS KONTEKSTAS

1.1. Distopinės literatūros samprata: utopijos ir distopijos santykis XXI a. kontekste.

Riba tarp dviejų literatūros žanrų – utopijos ir distopijos – nėra tokia aiški, kaip galėtų pasirodyti iš jų kasdienių apibrėžimų: tobula visuomenė vs netinkama visuomenė. Abu žanrai kritiškai apmąsto tam tikrą aktualią socialinę santvarką, tik utopijos dėmesio centre – teigiamai vertinamas alternatyvios visuomenės projektas, o distopijos sutelkia dėmesį į represyvios visuomenės vaizdavimą, kuri dažnai atsiskleidžia kaip netinkama arba neišvengiama utopinio projekto įgyvendinimo pasekmė¹².

Utopijos idėjos ištakos dažnai siejamos su Platono Valstybe, tačiau neabejotinai ji įtvirtinama Tomo Moro veikale „Utopija“ (1516 m.), kuriame terminas pirmą kartą buvo pavartotas¹³. Gregory Claeys – utopinių bei distopinių idėjų tyrinėtojas, knygoje „Distopija: natūralioji raida (2016)“ pastebi, kad ir Tomo Moro „Utopija“ turi distopijos bruožų. Analizuodamas Moro tekstą, Claeys išskiria, kad Utopijos visuomenė grindžiama griežta socialine organizacija ir kolektyvinės tvarkos principu. Individo gyvenimas yra smarkiai reguliuojamas: nustatytas darbo režimas, ribojamas judėjimas, kontroliuojami socialiniai vaidmenys ir kasdienis gyvenimas. Tokia tvarka, nors pateikiama kaip racionali ir harmoninga, kartu atskleidžia potencialiai represyvią socialinės kontrolės struktūrą, kuri šiuolaikiniam skaitytojui gali pasirodyti distopiška¹⁴. Utopija užtikrina saugumą, bet kokia kaina? Ironija slypi tame, kad pats bandymas sukurti tobulumą naudojant visišką kontrolę ir laisvių suvaržymą neišvengiamai sukuria ne rojų žemėje, o jo priešingybę¹⁵.

Distopinės literatūros žanras ėmė formuotis kaip reakcija į utopinę mąstyseną, siekiant įspėti apie neigiamas utopizmo pasekmes. Distopinė literatūra vaizduoja ateities visuomenę, kuri, nors ir galėjo siekti tobulybės, virto savo priešingybe – represine, kontroliuojama ir dehumanizuojančia sistema. Taip distopinė literatūra veikia kaip esamų socialinių sąlygų ar politinių sistemų kritika, vaizduotėje

---

¹² Marks P., Wagner-Lawlor J. A., Vieira F., *The Palgrave Handbook of Utopian and Dystopian Literatures*. Palgrave Macmillan, 2022, p. 25-26.

¹³ Pullan, R. L. (2015). A Revolutionary Act: Investigating the Draw of Dystopia in Young Adult Literature. 3-4 psl.

¹⁴ Gregory Claeys, *Dystopia: A Natural History* (Oxford: Oxford University Press, 2016), 6.

¹⁵ *Ibid.*, 6.

išplečianti šiuolaikinius trūkumus į ateities vizijas¹⁶. George Orwell „1984“ (1949 m.) analizuoja totalinę valstybės kontrolę, grindžiamą nuolatine stebėseną ir kalbos instrumentalizacija, Rėjaus Bredbury „451 Farenheito“ (1953 m.) išryškina masinės kultūros ir cenzūros poveikį kritiniam mąstymui. Aldous Huxley „Puikus naujas pasaulis“ (1932 m.) atskleidžia hedonistinės kontrolės modelį, kuriame prievarta pakeičiama malonumu ir biologiniu determinizmu, o Margaret Atwood „Tarnaitės pasakojimas“ (1985 m.) distopinę logiką perkelia į lyties, kūniškumo ir reprodukcinės galios reguliavimo sritį¹⁷. Distopiniai pasakojimai dažniausiai konstruojami aplink subjekto bandymą priešintis sistemai: tai gali būti individualus, vidinis atsiribojimas nuo dominuojančios ideologijos arba atvira konfrontacija su valdžios struktūra, siekiant sukurti alternatyvią socialinę tvarką. Subjektų pasipriešinimas romanuose ne visada vainikuojamas sėkme¹⁸.

Pasak Gregory Claeys, distopijos ne tik parodo bauginančią ateitį, bet ir priverčia susimąstyti apie dabartį. Romanuose nagrinėjamos temos atspindi mūsų pačių pasaulio baimes ir iššūkius¹⁹. Balaka Basu, Katherine R. Broad ir Carrie Hintz taip pat pabrėžia, kad distopinė fantastika dažnai nagrinėja šiuolaikines problemas, tokias kaip laisvė ir savarankiškumas, gamtos niokojimas ir gresianti katastrofa, tapatybės klausimai bei vis labiau nykstančios ribos tarp technologijų ir žmogaus²⁰. Šio žanro populiarumo augimas Jungtinėse Amerikos Valstijose ypač išryškėjo po 2001 m. rugsėjo 11 d. teroristinių išpuolių prieš Pasaulio prekybos centro pastatus – įvykio, kuris tapo reikšminga kolektyvine trauma ir iš esmės transformavo amerikietišką politinę bei kultūrinę vaizduotę²¹. Tokios aplinkybės suaktyvina kolektyvinio nesaugumo, grėsmės ir ateities neapibrėžtumo patirtis, kurios rezonuoja su distopinių naratyvų tematika. Ilgalaikis šių tekstų populiarumas ir nuolatinis jų aktualumas rodo, kad distopinis diskursas funkcionuoja kaip refleksyvus mechanizmas, leidžiantis literatūrai įsiterpti į platesnes visuomenines diskusijas apie demokratijos trapumą, socialinę atsakomybę ir kolektyvinio abejingumo pasekmes.

1.2. Auklėjamasis romanas (*Bildungsroman*): tradicinis modelis ir jo lūžis distopijoje.

---

¹⁶ Booker, M. Keith, et al. "Dystopian literature: A theory and research guide." (1995). 3 psl.

¹⁷ Astuti, A. S. (2022). Viewing postmodern American youth society through *Uglies* and *The Hunger Games*: A turn from nostalgia to escape. *Rubikon: Journal of Transnational American Studies*, 9(1), 55–66.

¹⁸ *Ibid.*, 55–66.

¹⁹ Marit Elise Lyngstad, „Integrating Competence and Bildung through Dystopian Literature: Teaching Malorie Blackman’s *Noughts & Crosses* and Democracy and Citizenship in the English Subject“, *Utbildning & Lärande* 15, nr. 2 (2023 m.), <https://doi.org/10.58714/ul.v15i2.11239>.

²⁰ Basu, B., Broad, K. R., & Hintz, C. (2013). Introduction. In B. Basu, K. R. Broad, & C. Hintz (Eds.), *Contemporary dystopian fiction for young adults: Brave new teenagers* (pp. 1-15). New York: Routledge.

²¹ Ames, Melissa. "Engaging" apolitical" adolescents: Analyzing the popularity and educational potential of dystopian literature post-9/11." *The High School Journal* 97.1 (2013): 3-20.

Bildungsroman žanro ištakos siejamos su vokiečių literatūros tradicija, o kanoniniu šio žanro kūriniu dažniausiai laikomas Johanno Wolfgango von Goethe romanas *Wilhelm Meisters Lehrjahre* (*Vilhelmo Meisterio mokymosi metai*, 1795–1796)²². Patį terminą „Bildungsroman“ į plačiąją apyvartą 1819 m. įvedė J. K. S. Morgensternas²³. Auklėjamasis romanas literatūros teorijoje paprastai apibrėžiamas kaip pasakojimo forma, vaizduojanti jauno žmogaus moralinį, psichologinį ir socialinį brendimą. Pats terminas nusako „formavimosi“ arba „ugdymosi“ romaną, kuriame svarbiausia ne vien įvykių seka, bet subjekto tapsmo logika: kaip individas, susidūręs su praradimu, išbandymais, klaidomis ir pasaulio prieštaraivais, palaipsniui įgyja brandesnę santykį su savimi ir aplinka²⁴.

Franco Moretti pabrėžia, kad klasikiniame šio žanro modelyje branda paprastai reiškia ne vien vidinį asmens pasikeitimą, bet ir jo santykio su visuomene stabilizavimą, todėl *Bildungsroman* tradiciškai suvokiamas kaip tarpinė forma tarp individualios patirties ir socialinės integracijos²⁵. Klasikinis auklėjamasis romanas paprastai baigiasi ne sistemos atmetimu, o veikėjo prisitaikymu prie jos.

Pasak Carrie Hintz, daugelis jaunimo distopijų iš prigimties artimos *Bildungsroman* žanrui: brendimo procesas suvokiamas kaip visuomenės konvencijų bei iššūkių pažinimas, kaip vaikiško nekaltumo būklės praradimas²⁶. McCallum pabrėžia, kad jaunimui skirtoje literatūroje itin dažnai nagrinėjamos tapatybės, subjektyvumo ir savasties problemos, individo tapatybė suvokiama kaip unikali ir nuo jį supančios visuomenės atskira esatis²⁷. Jeigu vaikų literatūra paprastai siekia suteikti mažam skaitytojui pasitikėjimo savimi ir pasauliu, romanai paaugliams ir jaunimui nevengia sudėtingų konfliktų vaizdavimo, asmeninė valia čia susiduria su socialiniais apribojimais ir tokiu būdu skatinamas sąmoningesnio subjektyvumo atsiradimas²⁸. Hintz ir Ostry išskiria, kad jaunimui skirtose distopijose pagrindiniai veikėjai yra paaugliai, gelbėjantys pasaulį nuo suaugusiųjų sukeltų problemų. Toks požiūris yra priešingas tradicinei vizijai, kurioje suaugusieji kontroliuoja, o vaikai ir paaugliai yra hierarchijos apačioje²⁹. Skirtingai nei suaugusiųjų distopinėje literatūroje, kur dažnai pabrėžiamas sistemos neišvengiamumas, jaunimo distopijose dažniau išryškinama galimybė priešintis ir transformuoti esamą

---

²² Golban, P. (2018). *A History of the Bildungsroman: From Ancient Beginnings to Romanticism*. Cambridge Scholars Publishing, 2.

²³ *Ibid.*, 84-85.

²⁴ *Ibid.*, 3.

²⁵ Moretti, F. (1987). *The way of world: The Bildungsroman in European Culture* (pp 5-7). Verso.

<http://archive.org/details/wayofworldbildun0000more>

²⁶ Marks P., Wagner-Lawlor J. A., Vieira F., *The Palgrave Handbook of Utopian and Dystopian Literatures*. Palgrave Macmillan, 2022, p. 192.

²⁷ McCallum, Robyn. *Ideologies of Identity in Adolescent Fiction: The Dialogic Construction of Subjectivity*. Routledge, 2012. 67 p.

²⁸ Marks P., Wagner-Lawlor J. A., Vieira F., *The Palgrave Handbook of Utopian and Dystopian Literatures*. Palgrave Macmillan, 2022, p. 192.

²⁹ Hintz, Carrie, and Elaine Ostry, editors. *Utopian and Dystopian Writing for Children and Young Adults*. Routledge, 2003.

socialinę tvarką³⁰. Todėl maištauti linkusiam jaunimui distopinė vaizduotė pasiūlo socialinių, politinių, kultūrinių maišto įreikšminimo būdų.

1.3. Biopolitika, kontrolės visuomenė ir utopizmas

Savo paskaitose „Biopolitikos gimimas“ (1978–1979) Michel Foucault sieja biopolitiką su valdžios forma, kurios objektu tampa ne tik subjektas, bet ir gyvybė³¹. Valdomi ir reguliuojami ne tik teisės subjektai, kuriems galima įsakyti ar kuriuos galima bausti, bet ir gyvi kūnai (pvz. jų sveikata, produktyvumas, gimstamumas, mirtingumas, judėjimas, rizikos, elgesio normos, saugumas, gyvenimo būdas). Foucault požiūriu, moderni valdžia nulemia sąlygas, kuriomis žmonės gyvena, renkasi, dirba, vartoja, rūpinasi savimi ir yra vertinami kaip normalūs arba nenormalūs. Jis išryškina valdžios perėjimą nuo suverenios valdžios, kuri remiasi teise, įstatymu ir draudimu, prie valdžios, kuri save reguliuoja pagal efektyvumo, naudingumo ir rizikos kriterijus. Valdžia ima apskaičiuoti savo intervencijos ribas, vertinti veiksmų padarinius ir valdyti visuomenę per procesus, kurie atrodo natūralūs, savaiminiai ar racionalūs. Tokiu būdu biopolitinė valdžia dažnai pasirodo ne kaip tiesioginė prievarta, bet kaip rūpinimasis gerove, saugumu, sveikata, efektyvumu ar ateities rizikų mažinimu. Ši Foucault mintis ypač svarbi analizuojant distopiją, nes distopinė visuomenė dažnai legitimuoja prievartą ne kaip smurtą, o kaip racionalų, naudingą ir būtiną gyvybės tvarkymą. Represija pridengiama rūpesčio diskursu: valdoma tam, kad būtų saugiau, švariau, produktyviau, racionaliau, sveikiau.

Gilles Deleuze'as papildo Foucault įvesdamas kontrolės visuomenės sąvoką³². Jis remiasi Foucault disciplinos visuomenės koncepcija, kurią apibendrina kaip eilę uždarytų institucijų (šeima, mokykla, kareivinės, gamykla, ligoninė, kalėjimas). Kiekviena institucija turi savo taisykles, kalbą, erdvę. Individas juda iš vienos į kitą ir kiekvieną kartą pradeda iš naujo, mokosi naujos normos. Kontrolės visuomenėje, anot Deleuze'o, nėra aiškių institucijų ribų ir perėjimų. Jų vietoje atsiranda nuolatinis procesas, kuris niekada nesibaigia, neduoda galutinio atsakymo, niekada nepaleidžia individo. Disciplina veikia per formas (individas buvo „formuojamas“ institucijose), o kontrolė veikia per moduliaciją – nuolatos kintantį deformavimą. Deleuze'o teorija leidžia tiksliau aprašyti šiuolaikinių distopijų technologinį pobūdį. Kontrolė jose nebūtinai reiškiasi kaip akivaizdus draudimas ar fizinė prievarta. Ji

³⁰ Basu, B., Broad, K. R., & Hintz, C. (2013). Introduction. In B. Basu, K. R. Broad, & C. Hintz (Eds.), *Contemporary dystopian fiction for young adults: Brave new teenagers* (pp. 1-15). New York: Routledge. 1-3 p.

³¹ Michel Foucault, *The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978–1979* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010), 2–3.

³² Deleuze, G. (1995). Postscript on control societies. In *Negotiations, 1972–1990* (M. Joughin, Trans., pp. 177–182). Columbia University Press. Liet. vert. Priešas apie kontrolės visuomenę. Anarchija.lt.
<http://www.anarchija.lt/teorija/2836-gilles-deleuze-priešas-apie-kontroles-visuomene>

veikia per prisijungimą, identifikaciją, sekimą, duomenų rinkimą, profiliavimą, elgesio prognozavimą ir nuolatinę subjekto moduliaciją. Kitaip nei disciplina, kuri siekia subjektą suformuoti pagal pastovią normą, kontrolė veikia lanksčiai: ji nuolat prisitaiko, koreguoja, nukreipia, leidžia arba apriboja prieigą. Subjektas tampa ne tik stebimas, bet ir nuolat perrašomas kaip duomenų, pasirinkimų, rizikų ir galimybių visuma.

Christianas P. Hainesas straipsnyje „Biopolitika“ (2022), publikuotame straipsnių rinkinyje „The Palgrave Handbook of Utopian and Dystopian Literatures“, plėtoja biopolitinio utopizmo sąvoką³³. Hainesas remiasi Michelio Foucault biopolitikos koncepcija (1966 metų radijo kalboje „Utopinis kūnas“ (*Le corps utopique*) išdėstyta mintimi), kurioje Foucault teigia, kad kūnas ir utopija yra iš pažiūros priešybės: utopija yra „ten, kur nėra“, o kūnas – „čia, niekur kitur“³⁴. Tačiau Foucault šį prieštaravimą apverčia ir teigia, kad kūnas yra ne kas kita, kaip mažytis utopinis branduolys, nes jo transformacijos potencialas leidžia įsivaizduoti ir projektuoti kitus pasaulius. Tai leidžia Hainesui teigti, kad kūnas yra ir utopijos šaltinis, ir jos objektas. Utopija kyla iš kūno gebėjimo būti ne tik tuo, kuo jis jau yra, bet ir tuo, kuo jis gali tapti. Biopolitikos ir utopijos santykis literatūroje yra sudėtingesnis: biopolitika gali reikšti ne tik valdžią gyvybei, bet ir gyvybės gebėjimą išsprūsti iš valdžios technikų. Hainesas pabrėžia, kad net distopiniuose tekstuose galima aptikti utopinį impulsą ne kaip užbaigtą tobulo pasaulio projektą, bet kaip galimybę įsivaizduoti kitokį kūną, kitokią gyvybę ir kitokį gyvenimo būdą.

Foucault, Deleuze'o ir Haineso įžvalgos padeda analizuoti romano „Atjunk“ diegetinį pasaulį kaip biopolitinės kontrolės visuomenės vaizdinį. Foucault parodo, kaip istoriškai formavosi valdymo racionalumas ir kaip jis tapo biopolitinis, Deleuze'as atskleidžia, kaip ši sistema veikia šiuolaikinėje visuomenėje per kodą, skolą ir nuolatinį progresą, o Hainesas papildo, kodėl literatūroje iškyla kūno transformacijos figūra kaip pasipriešinimo galimybės atpažinimas. Romane „Atjunk“ pagrindinė veikėja ir pasakotoja Gryta yra biopolitinės sistemos subjekta Foucault prasme, kontrolės visuomenės moduliacijų objektas Deleuze'o prasme ir biopolitinės utopinės galimybės kūrėja Haineso prasme.

2. BRENDIMAS KONTROLĖS VISUOMENĖJE: R. UNOS ROMANO „ATJUNK“ ANALIZĖ

2.1. Romano struktūra ir pasakojimo ypatumai

---

³³ Haines, C. P. (2022). Biopolitics. In *The Palgrave Handbook of Utopian and Dystopian Literatures* (pp. 373-384). Cham: Springer International Publishing.

³⁴ *Ibid.*, 376.

2.1.1. Romano siužetas

Rebekos Unos distopiniame romane „Atjunk“ (2015) vaizduojama visuomenė, kurioje tiesioginis žmonių ryšys pakeistas gyvenimu skaitmeninėje erdvėje, vadinamu Translaifu. Translaifas funkcionuoja kaip alternatyvi realybė, kuri leidžia bendrauti, judėti ir socializuotis fiziškai nepaliekant savo gyvenamosios erdvės. Pagrindinė romano veikėja šešiolikmetė Gryta auga kontrolės visuomenės sąlygomis.

Žemiau pateikiama svarbiausių įvykių lentelė, kuri leidžia glaustai perteikti romano siužetą bei vėliau išskirti naratyvinės programos fazes.

pav. 1. Pasakojimo siužetas

Įvykis	Puslapis
Romanas prasideda Grytos pokalbiu su Ala per užrašinę apie bučinius. Savo susidomėjimą bučiniams Gryta perteikia Sistemos žodynu (laiko tai evoliuciniu defektu, nukrypimu).	7–9
Gryta stadione pastebi Mantą bėgantį be plėvės, nubrozinta blauzda (pirmas kūniškumo regėjimas be bioninės plėvės).	47–49
Mokytoja išreiškia susirūpinimą Grytos prioritetais – maisto valgymo įpročiais, bėgiojimu.	53–57
Gryta atsijungusi nuo užrašinės lankosi pas Daną, kuri jai pasakoja istorijas iš praeities, apie bučinius. Grytos kūnas reaguoja į pasakojimus.	58–65
Gryta lankosi jai rekomenduotoje terapijoje.	69–76
Ina grįžta iš mokyklos sužeista. Gryta ją gelbėja seilėmis, ryja kraują, slepia pėdsakus. Po įvykio kalbasi su Ala, ima mėgdžioti Sistemą.	77–84
Paskelbiama apie mikroschemų diegimą. Gryta ima mąstyti, kad tai jos nestebimų pokalbių su Dana ir bėgiojimo stadione pabaiga.	112–115
Gryta nustoja save apibūdinti per Sistemos diskursą ir atranda Itrą ir Mantą kaip kitokius, nesiadaptavusius.	118–119
Grytos susitikimas su mama prieš mikroschemų diegimą. Mama perspėja Grytą apie nepritapimo Sistemoje pasekmes, išduoda, kad ji pradėta natūraliu būdu.	127–130
Gryta ir Mantas skaito knygas balsu seife. Mama apie tai žino, tačiau nedraudžia.	140–141
Mantas skatina Grytą nusiimti plėvę.	161–162

Įvykis	Puslapis
Inai įsiūnama mikroschema, po procedūros ji neatsigauna ir miršta.	163–166
Parduotuvėje Gryta trenkia Mantui krepšeliu. Mantas atskleidžia, kad Grytos bioninė plėvė pradėjo irti, grįžta jos nuslopinti hormonai. Mantas atskleidžia Grytai bioninės plėvės irimo priežastis.	219–225
Gryta sužino apie mamos mirtį ir jos sukurtą specialų pavidalą užrašinėje.	261–263
Gryta pamato Manto sukurtą jos kloną, sužino, kad jos duomenis klonui sukurti ir prisijungimo prie užrašinės duomenis perdavė mama.	264–265
Gryta nusiima užrašinės tinklėlį nuo galvos, atsijungia nuo Sistemos. Romanas baigiasi Grytos ir Manto bučiniu.	266–268

Šaltinis: sudaryta autorės.

2.1.2. Romano kompozicija

Romanas sudarytas iš dviejų dalių. Romano dalys skirstomos į smulkesnius fragmentus, atskirtus trijų juodų kvadratų ženklu (■ ■ ■). Iš viso romane yra šeši tokie skyrikliai (du pirmoje dalyje ir keturi antroje). Perėjimas į naują fragmentą dažnai įvyksta be eksplikacijos, skaitytojas turi pats atpažinti situacijos, aplinkos ar laiko pakitimą. Pirmoje pasakojimo dalyje susiduriama su abejone sistema, sensorinių patirčių ieškojimu ir palaipsniu suvokimu, kad aplinka, kurioje tenka gyventi Grytai, yra emociškai apribota ir dirbtinai „sterilizuota“. Antroji dalis žymi naratyvinį lūžį, kurioje Sistema ima dar intensyviau kontroliuoti sąmonę bei kūnus įvedant privalomas mikroschemas. Jei pirmoje dalyje Gryta dar bando slopinti savo „evoliucinius defektus“, lankyti terapiją ir pasitikėti bionine plėve, tai antroje dalyje, po sesers Inos mirties, ji visiškai atmeta sistemos siūlomą gyvenimo būdą – nustoja vartoti cheminius maisto papildus, pradeda patirti galutinius „defekto“ požymius – sapnuoti sapnus, suardo plėvę pradedant fiziškai jausti tikrąjį pasaulį per šiurkščius paviršius, skausmą ir šaltį. Dviejų dalių kompozicija atitinka vieną iš galimų auklėjamojo romano modelių, kuriame pirmas etapas apima mąstymo formavimąsi, o antrasis – egzistencinį pasirinkimą³⁵.

Romane taip pat galima įžvelgti tekstą pateikiamą kursyvu, kuris nėra atsitiktinė stilistinė priemonė. Jis sudaro nuoseklią ir prasmingą diskursinę sistemą, kurioje susikerta skirtingi kalbos,

³⁵ Frow, J., Hardie, M., & Smith, V. (2020). The Bildungsroman: form and transformations. *Textual Practice*, 34(12), 1905–1910. <https://doi.org/10.1080/0950236X.2020.1834692>

atminties ir vertybių režimai. Kursyvas čia žymi ne vien formalią teksto išskirtį, bet ir skirtingų pasaulio interpretavimo būdų sandūrą. Kursyvo sistema romane fiksuoja patį Grytos vidinio atsiskyrimo procesą: pradžioje ji dar kalba svetima, Sistemos suformuota kalba, o pabaigoje jau atsigręžia į kitokią, gyvesnę kūniškais pojūčiais paremtą kalbą. Romano pradžioje kursyvu išskiriamos vietos dažnai liudija, kad Grytos norėjimas dar nėra atskirtas nuo Sistemos kalbos, o biologinis impulsas ir normatyvinis diskursas jos sąmonėje tebėra susipynę (pavyzdžiui kalbant apie susidomėjimą bučiniiais). Vėliau, plečiantis jos patirčiai, kursyvas vis dažniau pradeda žymėti tai, kas priklauso ne oficialiai tvarkai, o alternatyviai biologinės tikrovės ir atminties sferai. Vienais atvejais jis perteikia Sistemos balsą (vaistų etiketes, oficialius pranešimus) – normatyvinę informaciją, kuri išoriškai atrodo neutrali, tačiau iš tiesų dalyvauja kūniškų pojūčių slopinime. Kitais atvejais kursyvas išryškina tai, kas iškrenta iš Sistemos kalbos: Danos pasakojimus, seife aptinkamus tekstus, kurie priklauso kūniškos atminties, gyvo patyrimo ir alternatyvios reikšmės laukui. Romano eigoje kursyvas vis dažniau pradeda žymėti tai, kas priklauso ne oficialiai tvarkai, o alternatyviai biologinės tikrovės ir atminties sferai. Šiuo požiūriu kursyvo raida tampa ne tik kompoziciniu, bet ir brendimo struktūrą atskleidžiančiu elementu.

2.1.3. Balsas ir fokusuotė: pirmojo asmens pasakojimo ypatumai distopijoje

Pagal Genette, homodiegetinis pasakotojas – tai pasakotojas, kuris priklauso pasakojamam diegetiniam pasauliui ir pats dalyvauja istorijoje kaip veikėjas³⁶. Kadangi Gryta pasakoja savo pačios patirtą brendimo ir atsiskyrimo nuo Sistemos istoriją, jos balsą galima laikyti ne tik homodiegetiniu, bet ir artimu autodiegetiniam pasakojimui³⁷. Romanas konstruojamas kaip pirmojo asmens (Grytos) pasakojimas, pati pasakojimo situacija nėra atskleidžiama (ar tai, ką mes skaitome, yra Grytos dienoraštis ar jos vidinis monologas – lieka neaišku). Pasakotoja priklauso diegetiniam pasauliui, aktyviai veikia jame ir žinios apie šį pasaulį apribojamos jos žiūros tašku.

Neringa Mikalauskienė interpretavo šį (pirmojo asmens pasakojimo perspektyvos) pasirinkimą kaip būdą išvengti gilesnio vaizduojamo distopinio pasaulio logikos atskleidimo:

Pasakojama pirmuoju asmeniu, taigi pasakotojas nėra visažinis. Būtų gana sudėtinga įtikinamai pavaizduoti situaciją, kad keturiolikmečiams atsiskleistų, kas ir kodėl valdo distopiškąjį pasaulį. Tai labiau suaugusiųjų analizės objektas. O knygos veikėjai paaugliai netgi tokia pasaulyje pirmiausia gyvena paaugliams būdingą gyvenimą: maištauja prieš nusistovėjusias taisykles, ieško galimybių peržengti jų ribas kasdienybėje ar naujų su brendimu susijusių patirčių. (Mikalauskienė, 2017)

³⁶ Genette, G. (1980). Narrative discourse: An essay in method (J. E. Lewin, Trans.). Cornell University Press, p. 244-246.

³⁷ *Ibid.* 244-246.

Mano požiūriu, pirmojo asmens perspektyva veikia kaip pozicija, kuri atspindi požiūrį į sisteminę tvarką. Kadangi pasakoja pati Gryta, Sistema ne iš karto pasirodo kaip prievartinė. Iš pradžių ji pateikiama kaip Grytai įprasta tikrovė: virtualūs susitikimai, užrašinės, bionai, trumpa kalba, higienizuotas kūniškumas atrodo normalūs. Tačiau pasakojime vis daugėja įtrūkių: Gryta ima jausti ilgesį, nori susitikti gyvai, domisi bučiniais, pastebi, kad jos pojūčiai neatitinka oficialios Sistemos kalbos. Kadangi Sistemos diskursas yra racionalus, orientuotas į „pozityvumą“, Grytos pirmojo asmens pasakojimas išryškina priešpriešą tarp visuomenės ideologijos ir individualaus patyrimo per jai kylančias abejones ir nepritapimą.

Pirmojo asmens pasakojimas leidžia matyti lėtą savimonės atsiskyrimą nuo normos ir brendimo procesą. Romane pasikartoja tam tikros formuluotės, pavyzdžiui „Mes nuolat prisijungę“, „mes nuolat matomės“, „taip paprasčiau“, „negerai, regresas“. Pasikartojimas čia veikia kaip normalizacijos mechanizmas: tai, kas kartojama, ima atrodyti savaime suprantama. Tačiau Grytos pasakojime šie pasikartojimai pamažu praranda stabilumą. Ji kartoja Sistemos frazes, bet vis dažniau prie jų prijungia abejonę: „tikrai“, „pamiršau“, „nežinau kodėl“, „gal esu kitokios sandaros“. Tokios intarpinės refleksijos ardo norminės kalbos vientisumą ir rodo, kad subjektė ima atsiskirti. Grytos vidinė refleksija kuria alternatyvią interpretacijos erdvę, kurioje atsiskleidžia žmogiškumo likučiai. Jos pasakojimo balsas keičiasi, laisvėja ir tampa savarankiškesnis lygiai taip, kaip keičiasi ir bręsta pati Gryta.

2.1.4. Pasakojimo laikas ir anachronijos: Grytos tapatybės formavimasis tarp dabarties ir praeities

Genette'o naratologijos sąvokos šiame darbe vartojamos remiantis N. Keršytės *Pasakojimo pramanoose* pateiktu aiškinimu. Keršytė pabrėžia, kad didžiausias prasminis krūvis dažnai susijęs su neatitikimais tarp istorijos laikinės tvarkos ir pasakojimo laikinės tvarkos. Tokie neatitikimai vadinami anachronijomis³⁸. Dėl esamojo laiko, trumpų dialoginių scenų ir tiesioginių vidinių komentarų Grytos pasakojimas sukuria sinchroniškumo efektą. Atrodo, kad pasakojimas vyksta beveik tuo pat metu, kai įvykiai patiriami: Gryta sako, klausia, jaučia, taisosi, abejoja, pamiršta. Tačiau į pasakojimą nuolat įsiveržia anachronijos, kurios veikia kaip praeities įsiveržimai į Sistemos kontroliuojamą dabartį. Sistema siekia valdyti dabartį ir kartu diskvalifikuoti praeitį kaip netobulą, nehigienišką, chaotišką ar nepraktišką, bet pasakojimo struktūra nuolat grąžina tai, kas iš dabarties išstumta. Praeitis romane veikia kaip alternatyvi vertybinė galimybė, kuri leidžia Grytai palyginti dabartį su tuo, kas buvo prarasta. Analepsės leidžia į dabarties pasakojimą įterpti praeities laiką, o metadiegetiniai pasakojimai suteikia šiai praeičiai

---

³⁸ Keršytė, N. (2016). Pasakojimo pramanai (pp. 193–195). Vilniaus universiteto leidykla.

balsą (legitimumą).

Pavyzdžiui, pasakojimas prasideda nuo praeities praktikos, kai Gryta perskaito, kad anksčiau žmonės bučiuodavosi tiesiogiai, nors dabartinėje visuomenėje tai laikoma nehigienišku, pavojingu ir beveik nesuvokiamu veiksmu. Ši išorinė analepsė nukelia į laiką iki dabartinės kūno kontrolės sistemos ir sukuria vertybinį konfliktą (praeities bučinyss sukelia Grytai nepaaiškinamą trauką, nors oficiali kalba jį apibūdina bakterijų, mikrobų ir užkrato terminais). Praeitis „Atjunk“ nėra vien Grytos atsiminimai, dažnai ji pasirodo kitų veikėjų kalboje. Taigi, kita svarbi analepsių grupė susijusi su tėvų ir vyresniosios kartos atmintimi. Grytos mama prisimena ankstesnę mokyklą, kurioje buvo triukšmo, kūniškumo, netvarkos, emocijų, tiesioginio bendravimo. Dabartinės visuomenės požiūriu tai atrodo kaip netobulumo, neefektyvumo ir chaoso laikas, tačiau Grytai šie prisiminimai tampa svarbūs, nes atskleidžia kitokią santykį su žmonėmis ir kūnu. Grytos pokalbis su tėvu veikia priešingai – Grytai paklausus, koks jis buvo anksčiau, tėvas atsako, kad nebeatsimena, nes tų laikų neliko ir nėra prasmės kalbėti. Tai parodo, kad Sistema ne tik reguliuoja dabartį, bet ir naikina praeities prieinamumą.

Romane veikia ir vidinės analepsės, kurios grąžina ne į pasaulį prieš Translaifą, bet į pačios Grytos ankstesnę patirtį. Pavyzdžiui, kai ji planuoja susitikti su mama „kaip senais laikais“, pasakojimas trumpam grįžta į jos vaikystę: mama ateidavo į kambarį, apkabindavo ją, jos sėdėdavo ir juokdavosi. Šis prisiminimas svarbus todėl, kad kūniškas ryšys nėra Grytai visiškai svetimas, jis egzistuoja kaip nutrūkęs jos pačios biografinis laikas. Tad branda romane reiškia ne tik naujos tapatybės sukūrimą, bet ir bandymą susikurti nuoseklų asmeninį pasakojimą.

Prolepsės „Atjunk“ yra silpnesnės ir retesnės negu analepsės, tačiau jos taip pat reikšmingos. Jos reiškiasi ne kaip visažinio pasakotojo ateities numatymas, o kaip veikėjos anticipacija, kylanti iš baimės ir Sistemos logikos supratimo. Pavyzdžiui Gryta numato, kad Danai gali būti pakeista atmintis, kad kasdienė terapija ją perprogramuos, o po intervencijos ji gali nebeįsileisti Grytos ir Manto. Dabarties situacija interpretuojama pagal galimą, grėsmingą baigtį.

Taigi, anachronijos romane atlieka kelias funkcijas. Pirma, jos ardo Sistemos dabarties absoliutumą (dabartinė tvarka pasirodo ne kaip vienintelė galima, o kaip pakeitusi ir išstūmusi ankstesnes gyvenimo formas). Antra, jos formuoja Grytos tapatybę, leidžia jai bręsti ne nuosekliai per socialinę adaptaciją, bet per laiko įtrūkius, praeities fragmentus, kurie sukelia abejonę dabartimi. Trečia, jos parodo Sistemos prievartą prieš laiką (Sistema siekia ne tik reguliuoti veiksmus, bet ir ištrinti arba diskvalifikuoti praeitį, kad subjektas nebeturėtų su kuo palyginti dabarties).

2.2. Romano diegetinis pasaulis kaip kontrolės visuomenė

Skirtingai nei klasikinėse distopijose, kur valdžios prievarta dažniau grindžiama tiesioginiais draudimais, bausmėmis ir atvira represija, romane „Atjunk“ Sistema veikia per optimizacijos, pažangos, saugumo ir patogumo diskursą. Foucault prasme, Sistema reguliuoja pačią gyvybę (kūną, pojūčius, mitybą, judėjimą, emocijas ir socialinius ryšius), o pagal Deleuze'ą kontrolės visuomenės modelį, ši kontrolė įgyvendinama per nuolatinį prisijungimą, duomenis, parametrus, prieigos reguliavimą ir elgesio moduliaciją. Todėl norma vaizduojamoje visuomenėje įgyja euforinę vertę – ji siejama su švara, efektyvumu, sveikumu ir technologine pažanga, o nukrypimas nuo jos perstumiamas į disforinę lauką kaip kūniškas, perteklinis, neproduktyvus arba taisytinas. Svarbu tai, kad normos laikymasis pateikiamas ne kaip išorinis privalėjimas, bet kaip tariamas paties subjekto norėjimas: būti prisijungusiam, optimizuotam reiškia neva laisvai pasirinkti saugesnį bei patogesnį gyvenimo būdą. Vis dėlto, remiantis Haineso biopolitinio utopizmo perspektyva, tai, ką Sistema žymi kaip nukrypimą (kūniškumas, juslinis perteklius, artumas, atmintis ir individualus patyrimas), vėliau romane tampa galimo pasipriešinimo ir alternatyvios vertės šaltiniu.

Semiotinė romano diegetinio pasaulio struktūra atsiskleidžia per dvi prieštaraujančias aksiologines vertes. Jos išskiriamos per disforines ir euforines vertes. Pagal Greimą, euforinės kategorijos nusako kas diegetiniame pasaulyje įgyja teigiamą vertę³⁹, o disforinės – tai, kas suvokiama kaip neigiama arba yra patologizuojama⁴⁰.

Dominuojanti reikšmių sistema, palaikanti Sistemą, Grytos yra patiriama kaip disforinė. Nors Gryta tokia pasaulyje auga nuo mažens ir todėl yra linkusi mąstyti ir save suvokti dominuojančio Sistemos diskurso primetamų kategorijų pagalba, jai sunkiai sekasi ignoruoti savo kūniškąją prigimtį. Sistemos diskurse biologinis kūnas yra disforinis – jis laikomas netobulu, trumpalaikiu, archajišku ir reikalaujančiu kontrolės. Tuo tarpu skaitmeninėje tikrovėje (Translaife) kuriamų pavidalų optimizuota egzistencija siejama su euforinėmis kategorijomis – tobulumu, racionalumu ir pažanga.

Romano diegetiniam pasauliui kaip semiotinei struktūrai yra reikšmingos šios opozicinės poros: prisijungęs / atsijungęs subjektas, plėvė / oda, saugumas / rizika, rekomendacija / pasirinkimo laisvė, protas/ joslės.

Prisijungti reiškia būti normatyviniu socialiniu subjektu, dalyvauti Translaife, turėti draugus, būti matomam viešojoje erdvėje, o atsijungti reiškia iškristi iš socialinio gyvenimo ir tvarkos: „Mantas nusikaltėlis, nes yra atsijungęs. Jis neleidžia sistemai apie jį sužinoti, o tai prieštarauja tvarkai.“⁴¹

Diegetiniame romano pasaulyje konstruojamas „barbariškos“ praeities naratyvas funkcionuoja

³⁹ Greimas, A. J. (2005). Struktūrinė semantika: Metodo ieškojimas (K. Nastopka, vert.). Baltos lankos, p. 340.

⁴⁰ *Ibid.*, 339.

⁴¹ Una, R. (2015). *Atjunk* (p. 124). Alma littera.

kaip Sistemos legitimacijos priemonė. Sistema siūlo Grytai ir kitiems veikėjams atsisakyti kūniškosios tikrovės rizikingumo ir mainais gauti saugumą: jauslinis pasaulio patyrimas pateikiamas kaip barbariškas ir kupinas grėsmių (jame vyrauja įvairios infekcinės ligos, nevaldomos emocijos, taigi galima susižaloti tiek kūną, tiek psichiką). Vietoj to siūlomas medijuojamas sterilus gyvenimas, pavyzdžiui Translaifas suteikia galimybę gyventi virtualiai išvengiant nereikalingo kontakto, o kiti sukurti įrankiai (bioninė plėvė, greitintuvas, parametrų sistema) suvokiami kaip racionali žmonijos pažanga irėjimas gerovės link.

2.2.1. Translaifas ir kiti Sistemos technologiniai konstruktai

Translaifas yra pirminis ir svarbiausias Sistemos technologinis konstruktas – tai visaapimantis skaitmeninis tinklas, kuriame vyksta beveik visas socialinis gyvenimas. Socialinis ryšys yra realizuojamas per pavidalus ir užrašinių tinklus, fizinis buvimas šalia yra ne tik nereikalingas, bet aktyviai vengtinas (tai laikoma laiko švaistymu). Translaifas romane įprasminamas per trinarį naratyvą:

„Praeitis buvo pilna ydų. Vartotojiškumas dusino Žemę, ji atsidūrė ant susinaikinimo ribos. Tačiau žmogaus protas tobulėjo, ir mąstymas padarė galą besaikiam vartojimui. Net fiziniam triukšmui atėjo galas. Viskas persikėlė į užrašines. Transtriukšmas. Translaifas. Transgyvybė. Kad Žemės rutulys taptų švaresnis. Tylesnis. Ramesnis⁴²“

Ši trinarė konstrukcija veikia kaip prasminė sistema, kuri grindžia naują pasaulio sampratą. Priešdėlis „trans“ žymi perėjimą iš vienos būsenos į kitą (pasitelkiamas aksiologinis perkodavimas). Taip pat Sistemos ideologinei legitimacijai pasitelkiamas ekologinio išgelbėjimo argumentas (kad Žemė būtų apsaugota nuo vartotojiškumo, žmogus turi atsisakyti savo biologinės prigimties).

Translaifas pateikiamas kaip pagalba, išsigelbėjimas, nors iš tiesų formuoja normas, kurių privaloma laikytis. Jos atsiskleidžia per kitus įrankius ar technologijas, kurios įteisina Translaifo veikimą (užrašines, mikroschemas, greitintuvą, bioninę plėvę, skraidykles bei klonus/pavidalus). Šios diegetinio pasaulio figūros analizuojami kaip Sistemos veikimo mechanizmai, padedantys atskleisti pagrindinę romano reikšmės struktūrą: kontrolės režimas siekia pakeisti tiesioginę, kūnišką ir asmeniškai patiriamą tikrovę medijuota, matoma, registruojama ir optimizuota tikrove. Kiekviena figūra žymi tam tikrą Sistemos pastangą įtraukti subjektą į normą, bet kartu tampa atskaitos tašku, nuo kurio Gryta palaipsniui atsiskiria.

---

⁴² *Ibid.*, 134 p.

pav. 2. Sistemos technologijų kontrolės funkcija ir reikšmė Gretos brendimo naratyvui (sudaryta autorės)

Sistemos įrankis	Sistemos kontrolės funkcija	Įtaka Grytos brendimui
Užrašinės	Veikia kaip asmeninė prisijungimo prie Translaifo sistema. Ji sujungta su kūnu per riešo magnetą ir bioninį tinklą ant galvos. Siejama su patogumu, atminties palengvinimu, greitu žinojimu. Medijuotas santykis euforizuojamas, tiesioginis kontaktas disforizuojamas kaip neefektyvus. Subjektas vertinamas pagal matomumą sistemoje: kiek pavidalų, veiklų, prisijungimų. (prisijungęs / atsijungęs) Skatina dispersinį mąstymą (fragmentuotą, greitą, į trumpus informacijos vienetus suskaidytą dėmesio režimą). (protas / joslės) Žinojimas virsta priklausomybe nuo išorinio tinklo (subjektas nebeturi žinojimo savyje, tik prieigą prie jo).	Grytai atsijungus kyla drebulys, nesaugumas, orientacijos praradimas. Ilgainiui gebėjimas ilgiau išbūti be užrašinės tampa pirmuoju jos atsiskyrimo ženklu. Užrašinės leidžia Grytai suvokti, kad Sistema keičia jos santykį su kitais žmonėmis, atmintį ir kritišką mąstymą. Gyvas ryšys pakeičiamas virtualiais pavidalais, atmintis – prieiga prie informacijos, o ilgi ir prasmingi pasakojimai – dispersiniu duomenų srautu.
Mikroschema	Kontrolė pateikiama kaip rūpestis ir pažanga, sekimas – saugumas, įsiuvinimas į kūną – individualiai pritaikyta pagalba. Nuolatinė kūno ir elgesio stebėseną: fiksuojama subjekto vieta, judėjimas, temperatūra, hormonai, neuromediatoriai ir galimi nukrypimai nuo normos. Ištrina Sistemoje neregistruoto (nsekamo) buvimo galimybę panaikinant viską, kas galėtų išslysti iš Sistemos kontrolės lauko (skaidrumas / privatumas). Diegiama pirmiausia tiems, kurių kūnas labiausiai nutolęs nuo Sistemos normos: bėgikams, mėgstantiems skaityti senienas, senjorams. Mikroschemos diegimas veikia kaip	Padedą Grytai suprasti, kad Sistema siekia ne tik reguliuoti jos veiksmus, bet ir užvaldyti kūną, pojūčius bei galimybę veikti savarankiškai (perėjimas nuo dalinio nepaklusnumo prie sąmoningo Sistemos prievartos atpažinimo). Kol mikroschemos dar nėra, atsijungimas leidžia bent trumpam išslysti iš Sistemos (lankytis pas Daną, kalbėtis nepageidaujamomis temomis, bėgioti, ieškoti senienų). Po jos įdiegimo nebeliktų net laikinos galimybės būti nematomai. Keičia jos santykį su Sistema (prisitaikymas nebėgali būti suvokiamas kaip saugus kelias, nes „netobulumas“ reiškia ne laikiną trūkumą, o mirtiną atmetimo grėsmę). Išlikimas ir savarankiškumas įmanomi tik atsiskiriant nuo Sistemos.

Sistemos įrankis	Sistemos kontrolės funkcija	Įtaka Grytos brendimui
	atrankos mechanizmas (kūnai neatitinkantys Sistemos tobulos DNR normos, nėra integruojami, bet atmetami ir žūsta).	
Greitintuvas	Greitintuvas aprašomas kaip uždaras, sandarus, kūną nuo pasaulio izoliuojantis aparatas. Subjektas jame pritvirtinamas magnetais, uždaromas skliaute ir veikiamas intensyvaus sukimosi bei magnetinio lauko. Perrašo judėjimo ir jusliškumo vertę. Greitintuvas veikia kaip kūno impulsų ir norėjimo neutralizavimo aparatas: slopina judėjimą, lytėjimo poreikį, norą bėgti, valgyti žalią maistą ar kitaip spontaniškai veikti kūnu. Euforinę vertę įgyja neutralus, lengvas, „guminis“, be stipraus noro veikiantis kūnas. (funkcionalu / jusliška) Veikia kaip „mikromirties“ technologija: nežudo tiesiogiai, bet kartotinai slopina gyvybingumą, norą, juslinį ryšį su pasauliu ir subjekto veikimo impulsą.	Grytai greitintuvas leidžia atpažinti, kad Sistema kontroliuoja ne tik išorinius veiksmus, bet ir patį norėjimą. Jos noras bėgti, liesti, jausti ar reaguoti kūniškai Sistemos požiūriu tampa nukrypimu, kurį reikia neutralizuoti. Ji išnaudoja greititnuvą kaip pasipriešinimo būdą, perimdama greitintuvo logiką, tam, kad suvaldytų kūnišką reakciją, neišsiduotų ir liktų nepastebėta Sistemos kontrolės (mintyse pasitelkia jo vaizdinį tam, kad suvaldytų kūnišką reakciją). Taip pat jame sunaikina Danai skirtus atminties slopinimo vaistus. Kartu ji palaipsniui atpažįsta, kad šis aparatas ne stiprina gyvybę, o ją ištuština, slopina ir priartina prie mirties.
Bioninė plėvė	Bioninė plėvė yra prie žmogaus kūno pritaikytas technologinis dangalas, veikiantis kaip dirbtinė „antroji oda“. Ji nėra paprastas drabužis ar laikina apsauga, nes auga kartu su kūnu (tampa beveik neatskiriama nuo jo). Plėvė dengia beveik visą kūną, palikdama atviras tik fiziologiškai būtinas vietas (akis, šnerves, burną ir angą šlapinimuisi). Kūnas paliekamas atviras tik tiek, kiek būtina biologinėms funkcijoms palaikyti. Plėvė įvelkama nuo penktos klasės. Įvilkinimo procedūra pateikiama kaip iniciacinė: „žaliava“ paverčiama „naujais žmonėmis“.	Plėvė atima tiesioginį santykį su pasauliu: akmuo tampa „plastikinis“, aplinka netenka šiurkštumo, skausmo, šalčio ar drėgmės. Istant plėvei Gryta vėl ima tiesiogiai jausti aplinką. Tai leidžia jai suprasti, kad kūniškumas nėra trūkumas, bet gyvo santykio su pasauliu sąlyga. Plėvės irimas leidžia Grytai atpažinti, kad Sistema nėra absoliuti, jos technologinis kūno valdymas gali sutrikti. Tai sustiprina Grytos gebėjimą įsivaizduoti kitokį gyvenimą už Sistemos ribų. Sugrįžę pojūčiai reiškia ir didesnę pažeidžiamumą (skausmą, baimę, nepatogumą, intensyvias reakcijas), tačiau Grytos branda pasireiškia gebėjimu priimti rizikingą, neapsaugotą, bet tikrą buvimą.

Sistemos įrankis	Sistemos kontrolės funkcija	Įtaka Grytos brendimui
	Žymi priešpriešą tarp gyvo, jaučiančio kūno ir technologškai filtruoto kūno (oda / plėvė, lytėjimas / nejautra).	
Klonas	Klonai veikia kaip materialūs subjekto pakaitalai/pavidalai, galintys imituoti buvimą Sistemoje: atsakinėti, rodyti temperatūrą, imituoti vaistų vartojimą ir palaikyti normalumo regimybę. Klonas gali funkcionuoti sistemoje vietoje tikrojo subjekto. Klonas išryškina priešpriešą gyvas subjekto / funkcionuojantis pakaitalas. Atskleidžia, kad Sistemos požiūriu žmogus gali būti pakeistas duomenimis, pavidalu ir normalių parametrų imitacija.	Pamačiusi savo pakaitalą, ji patiria siaubą ir atmetimą, nes suvokia, kad Sistema gali turėti „Grytą“ be pačios Grytos (tvarkingą, atpažįstamą, pagal duomenis ir Sistemos normas funkcionuojančią jos versiją). Tai leidžia jai aiškiau atskirti gyvą, jaučiantį subjektą nuo Sistemos kuriamos reprezentacijos. Klonas suteikia jai galimybę atsijungti. Pakaitalas palaiko normalumo regimybę, o tikroji Gryta gali pasitraukti iš kontrolės lauko.
Skraidyklė	Leidžia įveikti atstumą ne einant, liečiant ar patiriant aplinką, bet technologškai ją „perskokant“, todėl stiprina nuo kūno atskirtą, efektyvumą grindžiamą buvimo modelį. Judėjimas tampa pagreitintas, mechaniškas ir atskirtas nuo kūniško santykio su erdve. (kūniškas judėjimas / mechaninis)	Grytai skraidyklė susijusi su užterštu oru, išnaikinta gamta ir nuo aplinkos atskirtu judėjimu. Vis dėlto, skraidyklė yra ambivalentiška figūra: Mantas perrašo jos reikšmę ir paverčia ją ne kontrolės, o pabėgimo priemone. Grytai skraidyklė padeda suvokti, kad net Sistemos technologijos gali būti perimtos ir panaudotos prieš ją pačią.

Aptartos Sistemos figūros ir pagrindinės opozicijos leidžia suprasti, kokiame kontrolės režime formuojasi subjektas. Sistemos technologijos skirtingais lygmenimis veikia prieš Grytos brendimo trajektoriją: Translaifas formuoja socialinio buvimo normas, užrašinės keičia santykį su žinojimu ir atmintimi, greitintuvas neutralizuoja kūno impulsus, o bioninė plėvė atskiria kūną nuo tiesioginio santykio su aplinka. Mikroschema šiuos kontrolės lygmenis sujungia į vientisą stebėsenos ir reguliavimo mechanizmą. Klonai ir skraidyklės šioje sistemoje veikia ambivalentiškai – nors priklauso technologiniam Sistemos pasauliui, Manto pagalba tampa atsijungimo galimybe.

2.2.2. Sistemos tiesosaka

Sistemos tiesosaka grindžiama skirtimi tarp atrodymo ir buvimo⁴³. Romane vaizduojama valdžia veikia ne per tiesioginius draudimus ar atvirą represiją, bet per rekomendacijų, rūpesčio, terapijos, patogumo ir pažangos diskursą, tačiau jos buvimas iš tiesų yra kontroliuojantis ir paremtas privalėjimu. Sistemoje nėra griežto draudimo (nenaudojami žodžiai „draudžiama“, „baudžiama“ ar „neteisėta“). Tačiau ši tariama laisvė yra apgaulinga. Kontrolė pasireiškia per rekomendacijas, kurios išoriškai atrodo kaip pasirinkimo galimybė, bet iš tiesų iš anksto apriboja subjekto elgesio lauką: „Šis gyvenimas – vienos rekomendacijos. Mes patys sprendžiame, ką daryti. Bet nusprendžiame visada vienodai, tai ir keista⁴⁴“. Subjektui leidžiama manyti, kad jis renkasi pats, nors pasirinkimas jau yra suprogramuotas kaip vienintelė priimtina kryptis. Panašiai veikia ir natūralaus maisto vertinimas: „Ala ir dauguma mano amžiaus paauglių obuolius valgo nebent virtus. Žali nedraudžiami, bet ir nerekomenduojami. Sistemoje – tik rekomendacijos⁴⁵“. Romane subjektams nuolat nurodoma, kas „rekomenduojama“, kas „patogiau“, kas „geriau“, tačiau iš tiesų nėra jokio pasirinkimo. Rekomendacija romane funkcionuoja ne kaip neutralus patarimas, bet kaip norma, kuria privalėjimas užmaskuojamas kaip racionalus, savaime suprantamas ir patogus norėjimas.

Pirmasis Sistemos veikimo lygmuo yra institucinis, tačiau jis nebeatitinka klasikinės tiesioginio draudimo ar bausmės logikos. Mokykla romane veikia kaip biopolitinio-skaitmeninio kontrolės režimo tarpininkė. Subjektas auklėjamas ne per baudimą ar izoliaciją, bet per rūpesčio ir socialinio pritapimo diskursą. Pavyzdžiui, Grytos mokytoja susirūpinusi dėl jos prioritetų – mini, kad ji valgo per didelius kiekius natūralaus maisto, bėgioja ir turi mažą draugų sąrašą Translaife. Ji nedraudžia, bet reiškia susirūpinimą: „Pereinamasis laikotarpis. Pati žinai. Paskui bus lengviau. <...> Tas tavo polinkis susitikinėti. Jis kenksmingas, pati žinai. Taip niekada neišgysi⁴⁶“. Tai veikia Grytos mąstymą: „Ne, būsiu paklusni. Nenoriu švaistyti laiko. Mažiau bėgiosiu. Tiksliau, nebėgiosiu išvis. Pradėsiu gyventi. Bendrauti. Šiandien susitiksiu su keturi šimtai keturioliku draugu⁴⁷“.

Antrasis lygmuo yra bioinžinerinis, kuris reguliuoja žmogaus biologinius pojūčius. Reguluojama žmogaus temperatūra per parametrus, kiti biologiniai impulsai (pavyzdžiui Grytos jaučiami „drugeliai pilve“) yra „ydingi simptomai“, bėgiojimas laikomas „defekto požymiu“, o kūniškas artimumas yra „sutrikimas“: „keisdami jie pastebės, kad tavo temperatūra nėra pastovi, kaip derėtų, o bėgiojimas išderinęs cheminę struktūrą ir neuromediatoriai veikia savaip, ne pagal normas. Pamatuos ir

---

⁴³ Greimas, A. J. (2005). Struktūrinė semantika: Metodo ieškojimas (K. Nastopka, vert.). Baltos lankos, p. 353.

⁴⁴ Una, R. (2015). *Atjunk* (p. 55-56). Alma littera.

⁴⁵ *Ibid.*, 36 p.

⁴⁶ *Ibid.*, 54-55 p.

⁴⁷ *Ibid.*, 57 p.

tavo emocijas⁴⁸. Sistema veikia per nuolatinį koregavimą, fiksuoja nukrypimą, įvardija jį kaip sutrikimą ir pasiūlo „terapinį“ grąžinimą į normą.

Terapija romane pasirodo kaip viena svarbiausių šio režimo formų. Ji patologizuoja žmogiškus impulsus, perrašo objektų ir patirčių vertę, slopina emocines reakcijas ir galiausiai formuoja tokį subjektą, kuris pats ima dalyvauti savo prisitaikymo prie Sistemos procese. Į ją ateinama dėl „sutrikimų“, „ydu“, „negalavimų“. Terapijoje akcentuojama, kad prievartos seniai atsisakyta: „Kaip žinoma, jokia prievarta negalima, nes sąžmonė prievartai priešinasi, o mes siekiame sąžmonę palenkti į savo pusę. Tik neprievartaujama sąžmonė bus mūsų pusėje, o ne rungtyniaus su mumis⁴⁹“. Vedėja nuolat kalba ne prievartos, o pasirinkimo ir vidinio pasiryžimo kalba: „turite pasiryžti sutrikimus pašalinti⁵⁰“. Tačiau šis tariamas savanoriškumas yra apgaulingas. Sistema veikia ne per atvirą prievartą, o siekia, kad subjektas pats užsinorėtų to, ko iš jo reikalaujama. Privalėjimas yra maskuojamas norėjimu. Subjektui įdiegiama ne tik pareiga keistis, bet ir pareiga norėti keistis. Deleuze'o prasme, tai kontrolės visuomenei būdinga moduliacija, kai subjektas nuolat koreguoja save pagal Sistemos signalus, rekomendacijas ir normalumo kriterijus. Koreguojamas ne vien veiksmas, bet ir vaizdinys, troškimas, atminties pėdsakas. Bulvės pavyzdys rodo, kaip Sistema perrašo pačių objektų reikšmes. Bulvė yra ne tik maisto objektas, bet ir figūra, susijusi su žeme, netobula forma, natūralumu, istorine atmintimi. Terapijoje bulvės turi būti įsivaizduojamos kaip „balti kamuoliukai“, „švarūs“, „vienodi“, „lengvi“. Iš žemiško, organiško ir nevienodo objekto sukuriama sterilus, glotnus simetriškas ir neutralus pavidalas. Terapija siekia ne laimingo, o neutralaus subjekto: „iš pradžių bus malonu, o paskui taps neutralu. Taip ir turi būti⁵¹“. Panaikinami ne tik neigiami, bet ir stiprūs teigiami ryšiai su pasauliu. Subjektas turi būti be perteklinio jausmo, be ilgesio, be prisirišimo, be juslinio veikimo. Terapijoje pasitelkiamas ir mąstymo bei kalbos performavimas. Mokoma mąstyti tik dispersiniu būdu. Kai Gryta teigia, kad nori liesti popierių, skaityti ilgas istorijas, knygas su keliais šimtais puslapių, atsiskleidžia jos ryšys su materialia kultūra, trukmė, giliu pasakojimu ir jusline patirtimi. Terapija tuoj pat mėgina šią patirtį suskaityti: „sutrumpink“, „atskirk“, „išdėliok į atskiras grafas“. Knygos perdirbamos į trumpą, schemišką, fragmentuotą informaciją, ardoma pasakojimo kaip reikšmės forma. Grytos žodynas keičiamas, vietoj emocinių apibūdinimų, ji ima vartoti neutralesnes, sistemines formuluotes. Diegetiniame pasaulyje terapijos tarpininkavimas yra vienkryptis – subjektai mokomi matyti ir vertinti save Didžiojo Kito akimis, internalizuoti jo diskursą.

---

⁴⁸ *Ibid.*, 129 p.

⁴⁹ *Ibid.*, 70 p.

⁵⁰ *Ibid.*, 76 p.

⁵¹ *Ibid.*, 73 p.

Galiausiai Sistemos tiesosaka labiausiai atsiskleidžia tais atvejais, kai į Sistemą integruotis nepavyksta. Kai vienas iš terapijos pacientų nepasiryžta atsisakyti jam reikšmingų dalykų, jis kartu atsisako priimti Sistemos siūlomą norėjimo programą. Šis nepritarimas baigiasi radikalia sankcija – paciento širdis sustoja. Jo širdies sustojimas gali būti suprantamas kaip emocinės bei psichologinės perkrovos pasekmė. Ironiškai, terapija tampa psichologinio smurto įrankiu, nes subjektas verčiamas atsisakyti savo prisirišimų, patirčių ir troškimų, o negebėjimas to padaryti paverčiamas jo paties „sutrikimu“. Deklaruojama neprievarta baigiasi tuo, kad subjektas, nepaklūstantis programai, tiesiog eliminuojamas. Terapija atsiskleidžia kaip biopolitinis rūšiavimas: tie, kurie prisitaiko, grąžinami į normą, o tie, kurie neprisitaiko pašalinami.

2.3. Grytos brendimo etapai:

2.3.1. Manipuliacija: pirminis juslinis impulsas ir savimonės prabudimas.

Grytos naratyvinė programa remiasi inversija – tai, ką Sistema apibrėžia kaip disoforiją (ilgesys, tiesioginis kontaktas, biologinis kūnas ir jo siunčiami impulsai, lėtas nuoseklus skaitymas), yra Grytos vertės objektas. Grytos naratyvinės programos Lėmėjas yra juslinė prigimtis: ne institucija, ne kitas žmogus, ne politinis įvykis, bet kūno patyrimas, pasižymintis spontaniškumu, atsirandantis nevaldomai ir Sistemos diskurso klasifikuojamas kaip „ydingas simptomas“. Grytos manipuliacijos fazė formuojasi laipsniškai, per Grytos smalsumą, kurį ji jaučia, tačiau dar neturi kalbos ar kito pažinimo būdo suprasti.

Pirminis juslinis impulsas

Pirmuoju romano sakiniu deklaruojamas pasakotojos susidomėjimas bučiniais ir steigama opoziciją tarp Grytos ir Alos šiuo klausimu: „Ala pasibjaurėtų, jei sužinotų apie bučinius⁵²“. Gryta aprašo, kaip rado informaciją apie bučinius ir kaip šis atradimas ją suvildė, nors pati nežino kodėl: „bet kai išknisau apie juos ir perskaičiau, man patiko. Nežinau kodėl⁵³“. Gryta save apibūdina per Sistemos žodyną: „Gal kad turiu šiokių tokių evoliucinių defektų ir nesu pripratusi prie šiuolaikinio gyvenimo⁵⁴“. Tačiau tuo pat metu ji daro tai, ką Sistema pavadintų ydingu simptomu: ji žingeidžiai knaisiojasi po senienas, ją domina biologinė bučinio tikrovė, kurią jos bendraamžiai laikytų nehigieniška baisybe. Gryta save pačią apibūdina Sistemos kategorijomis, tačiau biologinis impulsas yra stipresnis nei diskursyvinė

---

⁵² *Ibid.*, 7 p.

⁵³ *Ibid.*, 7 p.

⁵⁴ *Ibid.*, 7 p.

savicenzūra.

Grytą traukia sesers Inos iš mokyklos parsinešti kvapai: modelinas, molis, dažai, ji prašo sesers nenusiplauti rankų iki galo, kad ji galėtų pajauti kvapą, net jei ir iki galo neprisimena kas kaip kvepia: „Šįkart užuodžiu kažką panašaus į klijus ar šampūną. Jau neatsimenu polimerinio molio kvapo, aš juk seniai nebe pradinukė“⁵⁵. Kvapas yra juslinė tikrovė, kuri negali būti perteikta per Translaifo tinklo skaitmeninę infrastruktūrą, todėl gyvendama normatyvinį gyvenimą Gryta patiria olfaktorinę deprivaciją. Gryta stebėdama sesę taip pat jaučia nostalgiją vaikystei, kurioje ji buvo laisvesnė. Inos patirtys Grytai tampa įrodymu, kad net Sistemos dabartyje dar egzistuoja kūniško pasaulio likučiai: kvapas, medžiaga, žaidimas, spontaniškas pasakojimas, vaikiškas buvimas.

Bėgiojimas stadione yra kitas esminis juslinis impulsas:

„Bėgant pirmą ratą, ima sklaidytis rūkas, kuris įprastai tvyro susitvenkęs virš minčių. To rūko nepastebi, nes smegenys nuolat dirba įvairiomis kryptimis“⁵⁶.

Grytai bėgiojimas yra ne tik fizinė veikla, bet ir alternatyvios kognityvinės erdvės galimybė – ji leidžia sau mąstyti apie dalykus, kurie Sistemos laikomi laiko švaistymu. Biologinis kūnas, veikiamas intensyvaus judesio, tarsi savaime generuoja refleksyvumą, kurį Sistema siekia eliminuoti per dispersinį mąstymą ir greitintuvą.

Praeities atpažinimo patvirtinimas

Antroji manipuliacijos fazės pakopa romane gali būti apibrėžiama kaip praeities atpažinimo patvirtinimas. Nors Gryta jaučia trauką kūniškiems pojūčiams ir impulsams, jie jai vis dar apibrėžiami kaip silpnumas ar regresas. Grytai reikia patvirtinimo, kad jos kūnas jaučia ne patologiją, o kitokios gyvenimo galimybės pėdsaką. Šią patvirtinimo funkciją atlieka mama ir Dana.

Mamos atodūšiai yra pirmasis šaltinis. Ji remia Sistemą, pataria Grytai prisitaikyti, tačiau jos kūnas teigia kitaip. Žodžiais ji dažnai palaiko Sistemos logiką, pataria Grytai prisitaikyti, tikina, kad dabar viskas paprasčiau ir mažiau skausminga. Tačiau jos kūnas ir balsas pasako daugiau negu racionalūs argumentai. Atodūšiai, ilgos pauzės, ne iki galo ištariami atsakymai Grytai tampa ženklais, kad mama pati nėra visiškai sutapusi su Sistema. Atodūsis taip pat yra biologinė reakcija, kuri negali būti kontroliuojama sistemiškai. Tai biologinės praeities signalai, kurie komunikuoja tai, ko mama žodžiais

---

⁵⁵ *Ibid.*, 17 p.

⁵⁶ *Ibid.*, 47 p.

nekalba. Taip Gryta gali nujausti, galimas kitas santykis su pasauliu.

Dana taip pat prisideda prie praeities legitimumo užtvirtinimo. Dana pasakoja apie juslinį pasaulio patyrimą iš asmeninės patirties. Ji ne tik žino, kaip buvo, bet prisimena, ką pati yra patyrusi:

„Ar teko pažinti kraujo skonį? - neprisiverčiu tiesiai paklausti, ar ji ragavo kraujo.

- Daugybę kartų, - sako. - Juk kiek esam kritę, nusibalnoję kelius. Seilės gerai dezinfekuoja, nereikia nieko purkštis.

Ir trauklapis gerai sugeria kraują.

Dana gerą minutę aiškina, kaip atrodo trauklapis, o aš mintyse bandau nusipiešti dryžuotą žolės lapą⁵⁷”

Gryta klausosi jos pasakojimų kaip pasakų, kadangi ji nelabai supranta, apie ką Dana kalba, bet ją tai užburia. Gryta negali suvokti, kodėl ją veikia Danos pasakojimai, tačiau kūnas reaguoja: „Nelegalios mano emocijos jau įsijungė. Feromonai ir adrenalinas kibo į darbą, ir aš negaliu neutraliai, dalykiškai klausytis Danos, kad ir kaip stengiuosi⁵⁸“. Būtent tada, kai Gryta klauso Danos apie fizinį kontaktą (glėbstymas, niurkymas, spaudimas), ji savo noru „atsijungia nuo užrašinės“ ir pilnai klausosi.

Savimonės pabudimas

Trečioji manipuliacijos fazės dalis yra Grytos pirmasis susidūrimas su Mantu stadione. Iki šio momento Gryta jaučia smalsumą, trauką gyvam artumui, tačiau dar neturi aiškaus objekto. Susitikimas su Mantu transformuoja juslinį impulsą, nukreiptą į identifikuojamą objektą:

„Mano dėmesį patraukia vaikinai. <...> jau kuris laikas jis žiūri į mane. Su sportiniais bateliais, ne visa apranga, tiksliau, su šortais ir marškinėliais. Ką jis čia daro? Bėgo ratus? Ko jis žiūri į mane? Ko nori? Mes vis tiek neužkalbinsim vienas kito, taip nedaroma.⁵⁹“

Vėliau Gryta atkreipia dėmesį į Manto kojas. Jo bėgiojimas be plevės su nubrozdinta blauzda yra biologinės tikrovės „apnuoginimas“, buvimas be filtro. Gryta tai mato ir negali atsiplėšti. Susitikimo su Mantu poveikis Grytai atsiskleidžia svajojimo scenoje, kurioje ji mintyse Alos išvaizdą pakeičia Manto atvaizdu:

„Man trukdo Alos veidas. Kai žvelgiu į Alą, vaikino figūra nublanksta. Bet Alai negaliu pasakyti, kad ji trukdo.

Negaliu ir atsijungti lyg niekur nieko. Sugalvoju. Garbanotos Alos galvos vietoj užlipinu to vaikino galvą, burnoje

---

⁵⁷ *Ibid.*, 93 p.

⁵⁸ *Ibid.*, 62 p.

⁵⁹ *Ibid.*, 48 p.

nelieka mėtinės Alos gumos, o vietoj garstyčių spalvos akių įstatau dvi juodas akis, matytas parke. Matau ne vien veidą - matau jį visą. Visą jo profilį, paskui atskiras dalis, ypač kojas. Raumeningos, bet dar ne tokios kaip vyro. Ant blauzdų prasikalę gyvaplaukių, bet dauguma dar balti, tik vienas kitas juodas. Matau porą mėlynų gyslų. Dešinė blauzda nubrozdinga, ties šonu.⁶⁰

Gryta pakeičia Sistemos normos vizualizaciją (Ala kaip tobulos integracijos pavyzdys) į biologinės tikrovės figūrą (Mantas kaip integracijos atsisakymas). Šis pakeitimas yra sąmoningas, bet emociškai nevaldomai motyvuotas. Gryta sugalvoja, tačiau ne dėl to, kad tai sumanė, o dėl to, kad kūnas jos to reikalauja. Norėjimas, iki šiol buvęs neapibrėžtu biologiniu impulsu, įgyja konkretų pavidalą.

2.3.2. Kompetencijos įgijimas: Pagalbininkai kaip vertybių teikėjai

Manipuliacijos fazėje kūniški impulsai ir praeities atpažinimas, o kompetencijos fazėje suteikiamos galimybės jo siekti. Gryta kaupia žinias apie praeitį, mokosi pasitikėti kūnu, atpažįsta pagalbininkus, supranta Sistemos veikimo mechanizmus ir pamažu įgyja galimybę pereiti prie atlikimo fazės. Kompetenciją Grytai suteikia Dana, Mama ir Mantas. Kiekvienas jų parodo Grytai kitokį santykį su Sistema ir skirtingą galimą subjekto laikyseną. Dana įkūnija atsisakymo prisijungti ir atminties išlaikymo galimybę, mama – prisitaikymo Sistemoje, maskuojant savo kitoniškumą, keli, o Mantas – aktyvaus atsijungimo ir tiesioginio kūniško buvimo dabartyje kryptį. Grytos kompetencija formuojasi kaip vertybinio pasirinkimo laukas: ji mokosi ne tik suprasti Sistemą, bet ir atskirti, kokią buvimo formą verta pasirinkti.

Dana: atmintis, savastis, neprisijungimas

Dėl Danos aklumo Sistema negalėjo jos modifikuoti ir pritaikyti Sistemos gyvenimui, kadangi Translaifui reikalingas vizualinis kanalas, kuris Danai nepasiekiamas. Kadangi ji apako vėliau, jau turėdama ankstesnio pasaulio patirtį, regėto pasaulio atmintis joje savotiškai „užkonservuota“. Nors Sistema stebi Danos būklę (išrašo jai būtinus vaistus, primygtinai siūlo pasidaryti operaciją, kad ji galėtų integruotis į Sistemą), Danos patirtis praslysta pro Sistemos kontrolę:

„Dana nesiskaito. Visi neregiai mūsų visuomenėje nesiskaito. Ką tu padarysi be akių? Bet aš ją aplankau. Kai būnu atsijungusi, aišku. Nes Ala, mokytoja ir kiti palaikytų tai laiko švaistymu. Gera dar, kad mama neprieštarauja. Dana

---

⁶⁰ *Ibid.*, 51 p.

neturi akių, ji negali bendrauti normaliai, kaip mes, todėl su ja bendrauju protėvių būdu, tiesiogiai.⁶¹”

Gryta, stebėdama ir lankydamą Dana, mato dviprasmišką jos padėtį. Sistemos požiūriu Dana yra nefunkcionaliai, neprisijungusi, todėl tarsi netekusi vertės, tačiau kartu ji išsaugo tai, ko kiti jau nebeturi (gyvą ryšį su praėjusio pasaulio kūniškumu, prisiminimais ir jutimine patirtimi). Ši įtampa išryškėja Grytos refleksijoje: „Kokia ji teisi, Dana. Tiek kartų gailėjau jos, vienišos ir sapnuojančios sapnus iš praėjusio pasaulio. O dabar pagailo savęs⁶².“ Tai, kas anksčiau buvo suvokiama kaip Danos trūkumas (vienatvė, neprisijungimas, biologinis nepritapimas) Grytos akyse ima įgyti priešingą vertę. Danos padėtis nėra praradimas, bet tam tikros autonomijos išlikimas, kadangi ji nėra visiškai įtraukta į Translaifo režimą, todėl gali išlaikyti atmintį, sapnus, kūnišką jautrumą ir savitą santykį su tikrove:

„Dana vėl siūbuoja ant kėdės, siūbuoja ir siūbuoja. Su ja kartu ir miškai, laukai, purvas ant pilvo, mamos bučiniai, lietus, kuris nuskalbė jai drabužius. Mano miškai, mano laukai, mamos bučiniai, kurių niekad negavau⁶³.“

Ne Dana pasirodo esanti labiausiai nuskriausta, o tie, kurie, nors formaliai laikomi prisitaikiusiais ir „tobulesniais“ dėl kūniško patyrimo praradimo. Tokiu būdu fizinė negalia įgauna teigiamas konotacijas ir tampa alternatyvios vertybių sistemos atrama.

Mama: išlikimas, maskuotė, prisitaikymo kaina

Mama veikia kaip sinkretinis aktantas. Iš vienos pusės ji priešininkė – remia Sistemą ir skatina Grytą adaptuotis (nori, kad ji išliktų saugi ir prisitaikytų), tačiau kūniškai – per atodūsius, per biologinę prigimtį, per savo egzistavimo istoriją išduoda Grytai, kad egzistuoja kitoks pasaulio patyrimo būdas (ima veikti kaip pagalbininkė Grytos naratyvinėje programoje):

„Mama atsidūsta. Oi, kaip Ala ją išbartų.

- O kaip pažanga? Gryta, tu juk nori atsikratyti kai kurių negalavimų.⁶⁴“

Sistemos reikšmėmis atodūsis žymi ne iki galo suvaldytą kūną ir emociją. Gryta suvokia, kad mamos atodūsiu yra kūniškas požymis, kuris išlieka net tada, kai mama deklaratyviai remia Sistemą. Mama yra pasyvaus priešinimosi pozicijoje (privalo + nenori), nes suvokia, kad privalo laikytis Sistemos

---

⁶¹ *Ibid.*, 58 p.

⁶² *Ibid.*, 188 p.

⁶³ *Ibid.*, 253 p.

⁶⁴ *Ibid.*, 31 p.

normų (kitai bus pašalinta), tačiau tuo pačiu slapta nenori, kad Gryta pilnai integruotųsi. Mama nors ir skatina dukrą integruotis, veikti pagal Sistemą, iš tiesų tam nepitaria – netiesiogiai leidžia Grytai lankytis pas Daną, būti su Mantu, dalinasi istorijomis iš gyvenimo iki Sistemos ir dūsauja, nors tai nėra priimtina. Mamos pozicija skiriasi nuo aktyvaus klusnumo (Alos privalo + nori) ir nuo aktyvaus priešinimosi (Manto - nori nedaryti). Mama saugo Grytą Sistemos būdais – ji pati yra tarp dviejų pasaulių (turėjo galimybę patirti „gyvą bendravimą“, turi ankstesnio pasaulio atmintį, bet prisitaikė prie Sistemos ir perėmė jos savisaugos kalbą). Dėl to mama dažnai kalba dvigubu kodu: išoriškai kartoja normą, o praktiškai leidžia jai priešintis.

Pavyzdžiui, mama žino, kad Gryta *knaisosi* seife su Mantu ir to nedraudžia. Taip ji leidžia Grytai netiesiogiai ieškoti savo kelio: „Mama neklausia, kaip projektas. Neklausė užvakar, neklausė vakar, neklausia šiandien. Ji žino, ką mes veikiam, ir nieko nesako. Mes juk tuščiai švaistom laiką, ir ji tai žino, bet leidžia⁶⁵“.

Mama Grytai suteikia žinojimo apie Sistemos ribas kompetenciją. Ji perspėja Grytą nesidaryti mikrochemos įdiegimo operacijos, akcentuoja, kad Grytai reikia taikyti terapijos metodus, nes jie padeda Grytai užsimaskuoti ir išlikti sistemoje, kadangi Sistema „nekimba“ kol veiki pagal jos normas. Mama moko Grytą ne kaip tikėti Sistema, bet kaip išlikti joje neatpažintai: „Terapija tau padeda neišsišokti, tarsi užsimaskuoti. Sistema nekimba prie tavęs, kol esi joje ir jos negriauni. Tačiau jei operacijos metu pasirodysi per daug... nepataisoma, pati žinai, kas bus⁶⁶.“ Ji suteikia žinojimą kaip išgyventi Sistemoje, tačiau kartu blokuoja Grytos galėjimą veikti atvirai.

Galiausiai mama, nuslėpdama savo mirtį, suteikė Grytai laiko, apsaugą nuo per ankstyvo lūžio ir vėliau išsiskleidžiantį tiesos atpažinimą. Jei Gryta būtų iš karto sužinojusi apie motinos mirtį po Inos netekties, netektis ją būtų užgriuvusi tuo metu, kai ji dar nebūtų pasirengusi tokiai naštai. Motinos pavidalas užrašinėje, naudojantis būtent Grytai pritaikytą programinę kalbą, leidžia dukrai pamažu subręsti iki momento, kai ši pajęgs tiesą ne tik sužinoti, bet ir įprasminti. Mamos nebuvimas per buvimą tampa paskutine mokymo forma, per kurią Gryta išmoksta, kad Sistema palaiko buvimo iliuziją, reprezentacija gali būti apgaulinga, o pavidalas nebūtinai reiškia gyvą žmogų. Taip pat motinos mirtis tampa transformuojančia jėga, nes motinos nebuvimas, ilgai nepilnai suvoktas, tampa ne tik skausmo šaltiniu, bet ir biologinės tikrovės sugrįžimo varikliu. Jis padeda Grytai pajauti ilgesį, kuris pradeda ardyti plėvę, grąžina pojūčius, emocijas ir hormonus.

---

⁶⁵ *Ibid.*, 141 p.

⁶⁶ *Ibid.*, 129 p.

Mantas: visiško atsijungimo galimybės įrodymas

Mantas yra trečias kompetencijos fazės pagalbininkas, kuris suteikia tai, ko nei Dana, nei mama negalėjo suteikti. Dana pademonstruoja, kad galima būti neprisijungus prie Translaifo per aklumą, o mama atskleidžia kaip galima gyventi Sistemoje ir slapta saugoti kūno pojūčius. Abu šie modeliai yra pusiau-prisitaikymo prie Sistemos formos: vienas – per biologinę išimtį, kitas – per maskavimą. Mantas demonstruoja trečiąjį modelį: visišką atsijungimą nuo Sistemos be suvaržymo.

Jis bėga be plėvės su nubrozinta blauzda, miega aštuonias valandas ir valgo ne chemiškai paruoštą biologinį maistą. Taip pat skaito Grytai balsu Ričardo Bacho „Džonataną Livingstoną Žuvėdrą“ ir kitas seife rastas knygas. Gryta pirmą kartą patiria išitraukimą taip, kad ji pradeda identifikuotis su veikėju. Tai nėra informacijos skenavimas, kurį Sistema naikino per dispersinį mąstymą. Manto lėtas, nuoseklus balso tempas yra priešingas Translaifo greičio logikai. Kiekvienos iš šių veiklų vykdymas demonstruoja ne praeities galimybę, bet yra dabarties pavyzdys, kuris parodo, kad juslinis patyrimas galimas dabar, šiame Sistemos kontroliuojamame pasaulyje. Gryta tai fiksuoja kaip gyvą įrodymą, kad toks buvimo būdas galimas – Mantas egzistuoja be užrašinės ir vis dar yra čia. Jo laikysena nukreipta ne į praeities išsaugojimą, o į dabarties patyrimą, į galimybę būti kūnu čia ir dabar, tiesiogiai susiduriant su pasaulio paviršiais, dirgikliais ir medžiagiškumu:

„Paskui Mantui kažkas atsitinka. Jis nusiauna batus ir pasileidžia per žemę. Tą žemę, kuri apaugusi plonu žolės sluoksniu po dar likusiais keliais medžiais. Jis šūkauja ir rėkauja. Kai paklausiu, kas jam, sako, kad nori justi. Kiekvieną spyglį. Kiekvieną griovelį. Nusiaunu batus ir žengiu paskui jį. Kartoju kiek vieną jo judesį, statau pėdą ten, kur buvo jo pėda.⁶⁷“

Gryta nusiauna batus ir kartoja Manto judesius, bet tarp jos kūno ir pasaulio vis dar įsiterpusi bioninė plėvė. Ji supranta, kad Mantas junta tai, ko ji pati dar nejunta. Mantas gali tiesiogiai patirti žemę, spyglius, griovelius, paviršių pasipriešinimą, o Gryta dar tebėra atskirta nuo šios patirties. Ši skirtis pakartojama, kai Mantas leidžia Grytai laikyti šlapią akmenį, tačiau ji jo šlapumo negali pajusti, nes akmuo jai atrodo dirbtinis, tarsi plastikinis žaislas ar lego detalė iš praeities. Mantas Grytai sukuria ateities perspektyvą: kai plėvės nebebus, ji galės pajusti tai, ką dabar jaučia jis. Mantas jos /norėti būti kitaip/ paverčia labiau apibrėžtu /galėti būti kitaip/: kūniška laisvė pasirodo ne kaip abstrakti svajonė, bet kaip reali, nors dar nepasiekta būseną. Gryta pradeda suvokti, kad plėvę galima nusiimti ne dėl techninės klaidos ar biologinio nesugebėjimo, bet dėl sąmoningo pasirinkimo.

---

⁶⁷ *Ibid.*, 161-162 p.

2.3.3. *Atliktis: naratyvinė transformacija ir lėmėjų konfliktas*

Pagrindinė atliktis įvyksta Grytai gelbėjant savo sesę Iną, kai dėl sužeisto sesės kelio ji ima veikti ne pagal Sistemos normas, bet pagal iš kito išminktą žinojimą (prieš tai įgytas kompetencijas iš Danos) ir rūpestį. Gryta atsiduria tarp dviejų verčių sistemų. Gryta ir toliau žino, ko iš jos reikalaujama, žino, kaip reikėtų elgtis pagal Sistemą, bet jos veiksmą ima lemti kita trauka. Atlikties fazėje norminis privalėjimas ir subjekto norėjimas galutinai atsiskiria. Nuo šio momento Grytos noras orientuojasi nebe į Sistemos rekomendacijas, o į alternatyvią verčių sistemą.

Pirmiausia susiduriama su priešprieša tarp gyvo, pažeidžiamo kūno ir Sistemos sterilios, higieninės tvarkos (/sterilumas/ vs /gyvas kūnas/). Inos sužeistas kelis į Sistemine aplinką įveda tai, ko ši tvarka nepripažįsta: skausmą, kraują, nenumatytą įvykį. Sistemos požiūriu toks kūnas yra pavojingas, nes jis palieka pėdsakus, generuoja „neleistinas atliekas“:

„Aš žinau, ką Ina nori, kad padaryčiau. Kad užglaistyčiau pėdsakus. Kad neliktų nė žymės. Negaliu bėgti į vaistinę pleistro. Tai kvepėtų mažų mažiausiai nelegalumu ar beveik nusikaltimu, ir mama vėl gautų pastabų dėl aplaidumo. Ina dar tik pradinukė, o jos pasąmonėje jau įsirėžė tokia patirtis! Patirtis, kuri negali turėti nieko bendra su šiais laikais ir tik trukdo smegenų veiklai. Negaliu pasinaudoti tualetu popieriumi. Nei servetėle. Negaliu panaudojusi lyg niekur nieko išmesti į šiukšliadėžę, nes bus užfiksuotas kraujas ir atmetimo principu atsekta, kuris butas mūsų name sugeneravo tokias neleistinas atliekas.⁶⁸“

Kartu čia kuriama ir kita labai svarbi opozicija: /institucinis reguliavimas/ prieš /seserišką globą/. Viena vertus, Gryta žino, kaip reikėtų mąstyti pagal Sistemos logiką: nepažeisti higienos režimo, nesukelti įtarimo, kad buvo nusizengta ir išsaugoti šeimos reputaciją. Pirmiausia Gryta ima mąstyti apie netinkamus sesers veiksmus ir grėsmę būnant be bioninės plėvės: „Niekas nebėga gatvėse. Ina tai žino. Bėgti nerekomenduojama, nebent tam skirtais takais ir stadionuose. Iki stadiono aš taip pat einu, o ne bėgu⁶⁹“. Kita vertus, prieš ją stovi gyvas, išsigandęs, kenčiantis žmogus – sesė Ina. Gryta nusprendžia pasirinkti ne Sistemos tvarką, o padėti kitam (įvyksta perėjimas nuo paklusimo Sistemai prie atsakomybės už kitą): „Negaliu išduoti Inos. Ji ir taip prastai atrodo⁷⁰“.

Grytos atliktis vyksta per kompetencijos realizavimą. Jai padeda atsirėmimas į alternatyvų žinojimą:

---

⁶⁸ *Ibid.*, 78 p.

⁶⁹ *Ibid.*, 78 p.

⁷⁰ *Ibid.*, 79 p.

„Kratau savo užrašus; nesame aptarę panašaus atvejo higienos pamokose; turbūt niekam nėra atsitikę tokio absurdiško dalyko. <...> Man reikia prisiminti. Reikia prisiminti iš seniau. Dana yra minėjusi. <...> Turiu susiurbti kraują. Seilės dezinfekuoja, taip pat drėkina⁷¹.“

Atliktyje ryškėja dviejų verčių sistemų konfliktas. Gryta turi įveikti Sistemos jai įdiegtą pasibjaurėjimą kūnu – kraujas jai atrodo atgrasus, kyla bakterijų, infekcijos baimė:

„Sukaupiu kuo daugiau seilių ir lūpomis siekiu žaizdos. Kvapas atgrasus, todėl niekaip neišeina. Tik dabar suvokiu: kraują reikės ne tik iščiulpti, bet ir nuryti – kad neliktų jokių pėdsakų. <...> Prisimenu tą popiergalį. Juk nebuvo baisu bučiuotis, lįsti vienas kitam į burną, o čia tik Inos kelis. O kraujas... kraujas – tai tik vandens ir ląstelių rinkinys. Eritrocitai, leukocitai, trombocitai. Prieš mane tik mokslas, nieko daugiau. Kraujas sudžiūvo, vandens nebėra, tos pačios, tik suirusios ląstelės.⁷²“

Gryta ieško reikšmės, kuri leistų jai peržengti suformuotą pasibjaurėjimą. Tą ji bando padaryti perkoduodama kraujo reikšmę iš pavojaus ir nešvarumo į mokslinį faktą (kraujas – tik vandens ir ląstelių rinkinys). Tai leidžia Grytai pasiryžti atlikti veiksmą. Tačiau vertybinė transformacija prasideda Grytos lūpoms susilietus su Inos žaizda. Kraujas Sistemos pasaulyje atlikties metu tampa ribiniu objektu, per kurį Gryta pereina iš sterilizuoto pasaulio į kūniško pasaulio pusę. Jis nustoja būti tik tai, ko reikia vengti, ir tampa tuo, kas keičia patį subjektą. Per jį Gryta ne tik padeda kitam, bet ir pati peržengia ribą, po kurios nebegali sugrįžti į ankstesnę aksiologinę padėtį.

Labai svarbi ir skirtis tarp /rimto paklusimo/ ir /ironiškos distancijos/, kuri išryškėja Alai paklausus Grytos ar jai padeda lankoma terapija. Šis nesutapimas ypač aiškus Grytos juoke: „juokiuosi, daugiau iš džiaugsmo, kad susitvarkiau su Inos bėda⁷³.“ Gryta džiaugiasi ne pritapimu ar sėkmingu terapijos programos pritaikymu kaip gali pasirodyti Alai. Jos džiaugsmas kyla iš sėkmingos pagalbos Inai, kad šioje situacijoje Gryta pasirinko rūpestį seserimi, o ne Sistemos normą. Alos pasaulyje teigiama būseną kyla iš prisitaikymo, iš buvimo teisingoje Sistemos pusėje, o Grytos atveju euforija kyla iš nukrypimo nuo šios tvarkos.

Gryta jau ne tik nebesutampa su Sistema, bet ir pradeda reflektuoti jos kalbą iš šalies, pereina į kitą refleksijos lygmenį ir geba atpažinti, kad tai, kas pateikiama kaip tobulėjimas, iš tiesų reiškia suskaidymą, redukciją, gyvos patirties naikinimą: „Dabar nebijosiu skaityti, tik smulkinsiu viską į gabalėlius. Kaip robotas. Čik čik⁷⁴.“ Onomatopėjinis „čik čik“ dar labiau sustiprina šį įspūdį paversdamas

---

⁷¹ *Ibid.*, 81 p.

⁷² *Ibid.*, 82 p.

⁷³ *Ibid.*, 84 p.

⁷⁴ *Ibid.*, 84 p.

Sistemos siūlomą pažinimo ir patirties modelį beveik groteskišku (pabrėžiama, kad viskas turi būti suapota, susmulkinta, perdirbta į vienetus).

Iki šių įvykių Gryta savo nesutapimą su Sistema dažniausiai linkusi interpretuoti Sistemos kategorijomis – jaučiasi defektuota, netobula, atsilikusi. Tačiau po Inos gelbėjimo atsiveria kita galimybė: ji pradeda mąstyti, kad galbūt yra „tokia, ir viskas“, o tada atpažįsta ir kitus kaip panašius į save:

„Kažkas man pasidarė. Nebėjau eiti pas Daną ir klausyti, ką ji pasakoja, nebėjau bėgioti ir net nejaučiu kaltės bėgdama daugiau ratų nei įprastai. Vengiu sau tai pripažinti, bet viskas dėl to, kad teko lyžtelėti Inos kraujo. O gal tai ne kraujas. Gal esu tokia, ir viskas. Ir dar yra Itra ir Mantas, kurie, pasirodo, irgi tokie kaip aš. Kitokie. Nesiadaptavę.⁷⁵“

Gryta pereina iš izoliuoto patologijos modelio į bendrumo modelį. Tai, kas anksčiau buvo suvokiama kaip asmeninis trūkumas, dabar ima reikštis kaip alternatyvi padėtis. Sistema individualizuoja visus nukrypimus, padaro juos išimtimi, tačiau Gryta pirmą kartą suvokia, kad jos kitoniškumas nėra jos vienos atvejis.

2.3.4. Sankcija: subjekto brendimo patvirtinimas, išsilaisvinimas

Sankcija pirmiausia ima reikštis per Grytos bioninės plėvės irimą, kuri žymi biologinės tikrovės/kūniškumo sugrįžimą ir Sistemos kontrolės silpnėjimą. Šis procesas vyksta laipsniškai. Pirmasis jo ženklas yra spyglio pajautimas (plėvė dar nėra matomai pažeista, tačiau jos filtravimo funkcija jau susilpnėjusi). Antrasis irimo lygmuo yra susijęs su sapnais ir vidinio gyvenimo kaita (Gryta sapnuoja Danos pasakojimus, todėl plėvės irimas vyksta ne tik paviršiuje, bet ir giliau, nes į Grytos vidų grįžta tai, ką Sistema buvo išstūmusi). Trečiasis lygmuo atsiskleidžia per medicinškai fiksuojamus kūno pokyčius: temperatūros pakilimą, netinkamą pulsą, per daug išsivysčiusius raumenis, padidėjusį poreikį judėti, norą gerti daugiau vandens ir valgyti natūralų maistą (kūnas vėl ima gyventi ne pagal optimizuotą modelį, o pagal savą biologinę dinamiką). Ketvirtasis lygmuo yra nevaldomų emocijų ir hormoninio impulso aktyvacija (veiksmas kyla ne iš racionaliai suvaldytos normos, o iš tiesioginio kūniško impulso). Sistema Grytą sankcionuoja neigiamai – siekia skirti jai stacionarų stebėjimą, rekomenduoja skubos tvarka atlikti mikrochemos įsiuvimą, o medicininėse pastabose ji fiksuojama kaip nuo normos nukrypstantis subjektas.

---

⁷⁵ *Ibid.*, 181 p.

Kiekvienas iš šių simptomų Sistemos kalboje pasirodo kaip patologija, tačiau Grytos pasirinktoje vertybinėje struktūroje jie reiškia atvirkščiai (Gryta atgauna ryšį su biologine tikrove ir kūniškais pojūčiais). Plėvės irimas yra ne nuosmukio, o sankcijos ženklas – kūnas patvirtina, kad Sistemos įrašyta kontrolė nebėra absoliuti.

Mamos mirtis per mikroschemos įsiuvą yra vienas svarbiausių Sistemos demaskavimo momentų ir itin reikšmingas sankcijos fazės epizodas. Mamos mirtis tampa ne tik netektimi, bet ir pažinimo momentu, kuris prisideda prie Grytos brendimo. Sistemos diskurse tokia mirtis pateikiama kaip techninė nesėkmė, tarsi organizmas paprasčiausiai „nepriimtų“ mikroschemos. Tačiau Gryta po Inos ir mamos mirties ima suprasti, kad tai nėra atsitiktinė klaida. Mama žūsta ne dėl techninio broko, o todėl, kad tam tikri kūnai iš anksto yra nesuderinami su Sistemos norma. Sistema nesuklysta, bet nuosekliai šalina tuos, kurių biologinė tikrovė neatitinka jos nustatytų reikalavimų. Grytai kitaip ima atrodyti ir mamos ankstesnis prisitaikymas prie Sistemos, kuris atskleidžia, kad mamos prisitaikymas buvo išlikimo strategija, bandymas laimėti laiko. Mama prisitaikė tiek, kiek būtina, kad kuo ilgiau liktų nepastebėta ir galėtų perduoti Grytai tai, kas svarbiausia: žinojimą apie jos kilmę, nuojautą, kad Sistema nėra vienintelė tikrovė, tylų leidimą ieškoti kitokio kelio, o galiausiai ir konkrečias išėjimo prielaidas.

Galutinis sankcijos taškas pasiekiamas ne vien kūno lygmenyje, bet ir sąmoningame Grytos veiksmo, kuris atsiskleidžia atsijungimo scenoje: „- Tai atjunk mane, - man darosi silpna. - Ne, palauk, - sustabdau, - aš pati⁷⁶.“ Gryta nusiima bioninį tinklėlį nuo galvos ir magnetą nuo riešo ne padėdama kito, bet savo rankomis, pati priimdama sprendimą ir jį įgyvendindama. Užrašinė buvo tas ryšys, kuris laikė ją Sistemoje. Ji fiziškai atskiria save nuo Sistemos. Pirma veikia atsisakymas, tuomet sustabdymas ir galiausiai agentyvumas. Gryta sustabdo Manto ranką ir atlieka veiksmą pati. Šis sakinytis yra romano brendimo trajektorijos galutinis taškas: manipuliacijos fazę iniciavo biologinis lėmėjas (kūnas nori), atlikties fazę – biologinė atmintis (atsimenimas iš seniau) ir afektyvus impulsas (noras padėti seseriai), tačiau sankcijos fazę inicijuoja pati Gryta („aš pati“).

Paskutinis romano sakinytis „pabučiuok mane“ žymi galutinį sankcijos fazės tašką. Jei romano pradžioje bučinytis pasirodo kaip neaiškus impulsas, lydimas nežinojimo ir klausimo, tai pabaigoje jis jau tampa aiškiai ištarta valia. Gryta nebeklausia, ar tai galima, nebesvarsto, ar tai priimtina. Šiuo požiūriu paskutinis sakinytis reiškia galutinį /norėjimo/ modalumo įsitvirtinimą. Subjektas nebesvyruoja tarp Sistemos tiesosakos, vidinio impulso ir abejonės, bet sąmoningai pasirenka juslinį pasaulį, kūniškų

---

⁷⁶ *Ibid.*, 266 p.

patirčių įvairovę, laisvę rinktis ir su tuo susijusias rizikas.

Grytos išsilaisvinimas romane nėra Sistemos demaskavimas, siekis ją nuversti. Ji nesugriauna Sistemos, nesuorganizuoja pasipriešinimo judėjimo, neneša žinios žmonių masėms. Sistema niekur nedingsta ir toliau funkcionuoja, stebi, registruoja ir palaiko savo technologinę tvarką. Jos išsilaisvinimas yra alternatyvus egzistavimo pasirinkimas be aiškumo, kas bus toliau: „Manęs nėra, kaip ir Manto. Kas dabar įrodys. Ir kur mes nukrisim? Kaip gyvensim? Ar rasim kur nors daugiau žolės? Niekas nežino, juk visi nustojo tyrinėti fizinį pasaulį⁷⁷.“ Tačiau Gryta jau nebesistengia atsisakyti savęs tam, kad atitiktų Sistemos reikalavimus.

2.3.5. *Semiotinis kvadratas*

Apibendrinant romano „Atjunk“ semiotinę analizę, galima matyti, kad pagrindinė priešprieša čia atsiranda tarp gyvenimo ir mirties, tačiau šios kategorijos romane suvokiamos ne biologine prasme, o kaip skirtingi subjekto ir pasaulio santykio režimai.

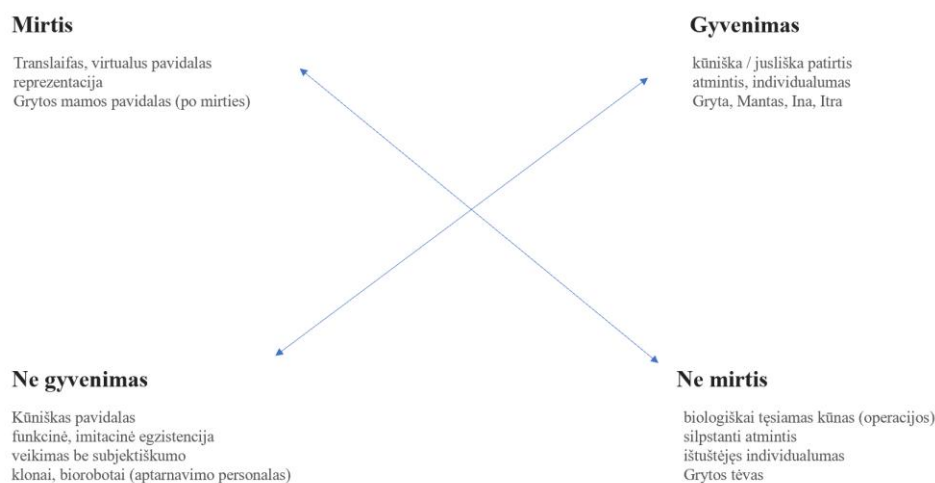
Gyvenimas siejamas su kūniška, jausliška patirtimi, individualia atmintimi, nefiltruotu santykiu su kitu žmogumi (humanistiška kultūra). Gyvenimo polyje atsiduria Gryta, Mantas, Ina ir Itra, kurie jaučia įvairius pojūčius – ilgisi, sapnuoja, nori liesti, bėgti, susižeidžia/kraujuoja, tačiau būna su kitu ir patiria aplinką ne per medijuotą kanalą, o tiesiogiai per kūno jusles. Mirtis pasirodo kaip kūniško gyvenimo įveikimas ir patobulinimas (Translaifas), kaip technologinio pasaulio siekiamybė – kūniškumo, atminties ir individualumo pakeitimas technologiškai reguliuojamu pavidalu (posthumanistinė kultūra). Grytos mamos pavidalas po jos mirties yra vienas aiškiausių tokios būsenos pavyzdžių. Atrodo, kad mama tebėra, nes jos atvaizdas funkcionuoja, ją galima matyti, ji įrašyta į sistemą, jos nebuvimas nėra akivaizdus, tačiau iš tiesų gyvas žmogus pakeičiamas jo virtualiu pakaitalu. Pavidalas išlaiko matomumą, bet nebe kūną, sukuria tęstinumo įspūdį, bet negali būti tikro jutiminio, afektinio ir laikiško buvimo nešėjas. Jis veikia kaip mirties maskuotė (neleidžia netekčiai pasirodyti kaip netekčiai, nes biologinę pabaigą uždengia reprezentacijos tęstinumu).

Ši opozicija generuoja kitus du polius – ne gyvenimą (kai egzistuojama be jokio subjektyvumo) ir ne mirtį (kūnas dar gyvas, bet asmuo nyksta). Ne gyvenimas atsiskleidžia per klonus, kurie išoriškai labai panašūs į gyvą žmogų (atrodo kaip jis, juda, kalba jo vardu, palaiko buvimo įspūdį). Pavyzdžiui, Grytos klonas gali atsakinėti Sistemoje, palaikyti normalumo regimybę, tačiau jis nėra Gryta kaip jutiminė, kenčianti, ilginti, sprendžianti būtybė. Panašiai funkcionuoja ir biorobotai, kurie skirti

---

⁷⁷ *Ibid.*, 267 p.

personalo aptarnavimui (Tadas ir Zina). Jie atlieka veiksmus, palaiko Sistemos rutiną, aptarnauja, reaguoja į komandas, bet jų egzistencija yra operatyvinė, kadangi jie neturi nei savarankiško norėjimo, nei individualios atminties, nei tikro santykio su tuo, ką daro (egzistuoja tik kaip funkcijos nešėjai). Ne mirtis romane yra egzistencijos forma, kurioje kūnas techniškai egzistuoja, tačiau individualumas (atmintis, patirtis, kūniški pojūčiai) yra prarandamas po kiekvienos operacijos (gyvybiškų funkcijų, organų pratęsimo). Šios pozicijos tiksliausias pavyzdys yra Grytos tėtis, kuris biologiškai tebegyvena – turi kūną, kalba, susitinka su Gryta, tačiau nebeturi atminties ir net nebežino ko neteko. Kūnas tebėra gyvas, tačiau individualus subjektas jau yra beveik išnykęs. Tai tas pats žmogus, tik jo tapatybė, atmintis, savastis jau ardomos (silpsta jo kaip to paties asmens tęstinumas).

Sistema reiškiasi kaip utopinis nemirtingumo pažadas, tačiau tas pažadas pasiekiamas individualumo pašalinimu. Tai labiausiai atskleidžia negyvenimas (kūnas be individo – tėtis, klonai) ir nemirtis (individo redukcija iki bioroboto – Tadas, Zina). Kaip jau minėta teorinėje dalyje, distopijoje visada galima įžiūrėti ir utopijos bruožų. „Atjunk“ nepasiūlo alternatyvaus visuomenės projekto, bet teigiamai, kaip sektiną pavyzdį, vaizduoja individo savarankiškumą (kuris neišvengiamai yra rizikingas) kaip brandos požymį. Romane „Atjunk“ alternatyvi verčių sistema (juslinė prigimtis, kraujas ir kvapai, žmonių betarpiški ryšiai, asmeninės patirtys, knygos-pasakojimai) turi nostalgiskos utopijos elementų. Gryta atsisako Translaifo galimybės, žinodama, ką tai reiškia – mirtingumą, praradimą, bet ir autentiškumą. Todėl Grytos brandos trajektorijos galutinis taškas nėra nei visiška laisvė, nei aiškus išsigelbėjimas. Tai sąmoningas pasirinkimas gyventi be garantijos. Būti brandžiai reiškia nebepriimti svetimos programos kaip savos, net jeigu alternatyva nėra saugi ar iki galo aiški.

Šis kvadratas, žinoma, nebūtinai pritaikomas kitų distopijų analizei, tačiau jis leidžia susisteminti romane pasirodančias vertes ir parodyti jų santykį su bręstančiu subjektu. Tokia schema padeda aiškiau pamatyti, kad romano konfliktas vyksta ne tik tarp individo ir kontrolės sistemos, bet ir tarp skirtingų egzistencijos sampratų. Vienoje pusėje telkiasi kūniška, atmintimi ir individualumu grindžiama gyvybė, kitoje – technologinis jos pakaitalas, kuris siejamas su pažanga, pritapimu visuomenėje ir saugumu.

3. BRENDIMO SPECIFIKA ŠIUOLAIKINĖJE LIETUVIŲ DISTOPIJOJE

Šiame skyriuje nuo „Atjunk“ teksto analizės pereinama prie platesnio interpretacinio apibendrinimo – svarstoma, ką Grytos brendimo istorija pasako apie XXI amžiaus tapatybės formavimosi problemą, kaip ji koreliuoja su analogiškėmis tendencijomis tarptautiniame jaunimo distopijų žanre.

Tradiciniame auklėjamajame romane branda paprastai reiškia laipsnišką subjekto integraciją į visuomenės tvarką, kai pagrindinis veikėjas išmoksta suprasti pasaulio taisykles, suranda savo vietą socialinėje visuomenėje ir galiausiai pasiekia tam tikrą harmoniją su aplinka. Grytos atveju vyksta priešingas procesas. Toks modelis yra būdingas jaunimo distopijoms, kuriose jaunas subjektas dažniausiai bręsta ne per integraciją į egzistuojančią tvarką, bet per jos kritinį permąstymą ir atmetimą. Jaunimo distopijoje pati visuomenė dažnai pasirodo ne kaip brendimo tikslas, o kaip kliūtis brandai, tai yra subjektas suauga tada, kai suvokia, kad jam siūloma tvarka nėra neutrali ar natūrali, bet ideologiškai organizuota, smurtinė ir reikalaujanti atsisakyti savasties. Tai įvyksta ir Grytos atveju – ji pamažu supranta, kad Sistema reikalauja ne tik paklusnumo, bet ir kūno, jausmų, atminties neutralizavimo. Todėl jos brendimas tampa ne prisitaikymo, o atsisakymo pritapti istorija.

Lyginant „Atjunk“ su užsienio jaunimo distopijomis, pirmiausia matyti bendras brendimo per pasipriešinimą modelis. Suzanne Collins „Bado žaidynėse“, Veronica Roth „Divergentėje“ ir Scotto Westerfeldo „Bjaurūs“ jauno žmogaus branda prasideda tada, kai jis ima nebeatitikti sistemos numatyto vaidmens. Ketinė nebetelpa į Kapitolijaus spektaklio logiką, nes jos asmeninis gestas (pasiuokojimas dėl sesers) tampa politinio pasipriešinimo ženklu. Trisė „Divergentėje“ kelia grėsmę frakcijų sistemai, nes jos tapatybė negali būti sutalpinta į vieną aiškią kategoriją. Talė romane „Bjaurūs“ pradeda abejoti visuomene, kuri brandą sutapatina su privaloma kūno standartizacija ir grožio norma. Visais šiais atvejais bręstantis subjektas tampa pavojingas todėl, kad jis ima mąstyti, jausti arba veikti ne pagal sisteminę programą. Gryta turi tapti nuolat prisijungusiu, kūniškumą slopinančiu, Sistemos normoms paklūstančiu subjektu. Anglakalbėse jaunimo distopijose, pavyzdžiui „Divergentėje“ ar „Bado Žaidynėse“ paauglys

dažnai tampa aiškiai matomu maišto subjektu: jis stoja prieš valdžią, frakciją, Kapitolijų, operacinę sistemą ar pan, todėl itin ryškus maišto ir politiškumo aspektas. „Bado žaidynėse“ svarbiausia tampa politinio smurto ir spektaklio kritika, „Divergentėje“ – socialinės klasifikacijos ir tapatybės supaprastinimo kritika, „Bjaurūs“ – grožio industrijos, kūno standartizavimo ir vartotojiško tobulumo kritika. „Atjunk“ atveju maištas yra tylesnis, kūniškesnis ir intymesnis (labiau pabrėžia mažus, beveik slaptus pasipriešinimo gestus: knygas seife, mamos tylą, Danos atmintį, Manto kūniškumą, neprisijungimą). „Atjunk“ visas šias problemas priartina prie kasdienės egzistencijos: prie prisijungimo, bendravimo, higienos, kūno pojūčių, šeimos ryšių ir atminties. Romanas rodo, kad distopija gali prasidėti ne nuo karo ar perversmo, o nuo lėto žmogaus patirties pakeitimo technologiškai patogesnėmis formomis. Grytos brendimas pirmiausia vyksta per juslių, kūno, atminties, gyvo ryšio ir natūralaus buvimo susigrąžinimą. Tai nėra triumfuojanti revoliucija, kuri nuverčia Sistemą, o gyvybės likučio saugojimas sistemoje, kuri nori viską paversti valdomu procesu. Grytai svarbu ne tik kuo ji nori tapti, bet ir tai, kas joje dar išliko gyva. Tai leidžia teigti, kad romane branda yra ne vien savikūra, bet ir susigrąžinimas.

Čia išryškėja ir svarbus lietuvių distopijos savitumas. „Atjunk“ ateities pasaulis pirmiausia nėra modeliuojamas kaip didelio masto politinė alegorija. Nors Sistemos kontrolė akivaizdžiai turi politinį ir biopolitinį pobūdį, romano dėmesio centre atsiduria ne valstybės perversmas, o kasdienybės ir kūno kolonizavimas. Domimasi tuo, kaip valdžia įsirašo į įpročius, šeimos ryšius, kalbą, sveikatos sampratą, technologinį patogumą ir patį kūno jutimą. Tokia kryptis ypač aktuali XXI a. tapatybės kontekste, kai kontrolė nebūtinai pasirodo kaip atvira prievarta, o gali veikti kaip rūpestis, saugumas, patogumas, higiena, efektyvumas ar socialinė įtrauktis. Atskleidžiama, kad distopinis režimas gali išaugti iš atpažįstamų šiuolaikinio gyvenimo tendencijų. Romane keliama mintis, kad šiuolaikinis žmogus gali būti paverčiamas ne prievarta, o patogumu. Sistema sukuria sąlygas, kuriose žmogus pats ima norėti būti prijungtas, apsaugotas, stebimas ir reguliuojamas, nes tai palengvina gyvenimą. „Atjunk“ kritikuoja pasyvią vartotojišką laikyseną, kai individas mainais už komfortą atsisako sprendimo teisės. Bręstantis subjektas turi ne tik naudotis pasaulio teikiamomis galimybėmis, bet ir klausti, kokią kainą už jas moka. Brandos tašku tampa atsakomybė už savo pasirinkimą (gebėjimas rinktis ne lengviausią, o žmogiškumą išsaugantį kelią).

Todėl „Atjunk“ veikia kaip sociokritinis perspėjimas apie šiuolaikinę technologizuotą visuomenę. Pavojinga ne pati technologija, o nekritiškas jos priėmimas, nes kontrolės Sistema įsitvirtina per žmonių pripratimą prie jos teikiamų patogumų ir nebematant jų kontrolės pobūdžio. Nebejauciama, kad gyvenimas yra reguliuojamas, nes reguliavimas pateikiamas kaip pagalba. Grytos brendimo

naratyvas leidžia įžvelgti, kad XXI a. tapatybė gali būti suvokiama kaip nuolatinė kova dėl ribų (pavyzdžiui ribos tarp žmogaus ir technologijos, kūno ir jo pakaitalo, gyvo ryšio ir socialinio tinklo, saugumo ir laisvės, prisitaikymo ir savasties). Gryta ima bręsta tada, kai atpažįsta šias ribas ir randa savo pasirinkimo kelią. Jos branda nėra atsiskyrimas nuo visų žmonių, veikiau tai atsiribojimas nuo tokios Sistemos, kuri tik apsimeta bendruomene. Todėl romanas siūlo ne užsidaryti savyje, o kviečia ieškoti tikro santykio su kitais.

IŠVADOS

Aptarus distopinės literatūros sampratą ir jos santykį su utopijos tradicija XXI amžiaus kontekste, nustatyta, kad jaunimo distopija transformuoja klasikinį auklėjamojo romano modelį. Klasikiniame auklėjamajame romane subjekto branda dažniausiai susijusi su laipsnišku moraliniu, socialiniu formavimusi, kurio pabaigoje subjektas vienaip ar kitaip randa vietą visuomenėje. Distopijose branda nebesiejama su subjekto integracija į visuomenės tvarką, bet su kritiniu jos atpažinimu ir atsiskyrimu nuo normos, savo kelio pasirinkimu.

Remiantis M. Foucault biopolitikos samprata, G. Deleuze'o kontrolės visuomenės teorija ir Christiano P. Haineso biopolitinio utopizmo prieiga, nustatyta, kad romane „Atjunk“ Sistema grindžiama gyvybės reguliavimu per saugumo, higienos, pažangos ir patogumo diskursą. Biopolitinės kontrolės objektais tampa kūnas, pojūčiai, judėjimas, emocijos, atmintis ir socialiniai ryšiai. Nustatyta, kad Sistemos technologijos romane veikia skirtingais kontrolės lygmenimis ir nuosekliai priešinasi Grytos brandimo trajektorijai: Translaifas reguliuoja socialinio buvimo normas, užrašinės perkuria santykį su žinojimu ir atmintimi, greitintuvas slopina kūno impulsus, bioninė plėvė atskiria kūną nuo tiesioginio santykio su aplinka, o mikroschema šiuos lygmenis sujungia į vientisą stebėsenos ir reguliavimo mechanizmą. Paaiškėjo, kad tai, ką Sistema žymi kaip nukrypimą, romano aksiologijoje įgauna alternatyvios vertės statusą ir tampa galimo pasipriešinimo pagrindu. Romane „Atjunk“ pagrindinė veikėja ir pasakotoja Gryta yra biopolitinės sistemos subjektas Foucault prasme, kontrolės visuomenės moduliacijų objektas Deleuze'o prasme ir biopolitinės utopinės galimybės kūrėja Haineso prasme.

Žvelgiant į romano struktūrą ir pasakojimo ypatumus, pastebėta, kad „Atjunk“ pasakojimo ypatybės siejasi su brandimo procesu. Romanas sudarytas iš dviejų dalių: pirmoji dalis susijusi su Grytos mąstymo formavimusi, antroji – egzistenciniu pasirinkimu. Kursyvas romane fiksuoja skirtingų verčių lūžius: pradžioje kursyvas dažniau žymi vietas, kur kūniški pojūčiai persakomi normatyvine Sistemos kalba, o vėliau vis dažniau ima sietis su alternatyvia atminties, kūniškumo ir gyvo patyrimo sfera. Balso ir fokusuotės analizė parodė, kad romanas konstruojamas kaip pirmojo asmens pasakojimas, todėl distopinis pasaulis atsiskleidžia palaipsniui ne kaip iš anksto atpažįstamas blogis, bet kaip kasdienybės norma, kuri ima skilti tik tada, kai Grytos patirtis nebesutampa su Sistemos normomis. Pasakojimo laiko ir anachronijų analizė parodė, kad analepsės atskleidžia Grytai, kas buvo prarasta (į Grytos dabartį sugrąžina išstumtą praeitį), o prolepsės leidžia suvokti, kas dar gali būti prarasta (nukreipia į grėsmingą

ateitį, kurioje Sistemos kontrolė gali tapti dar labiau kontroliuojanti).

Išanalizavus Grytos naratyvinę programą, nustatyta, kad Grytos branda reiškiasi ne prisitaikymu, bet sąmoningu pasirinkimu nepaklusti nužmoginančiai normai. Manipuliacijos fazėje išryškėja jos nesutapimas su Sistemos norma ir trauka kūniškiems pojūčiams. Kūniški pojūčiai romane veikia kaip lėmėjas. Pojūčiai iš pradžių suvokiami kaip defektas, regresas ar neleistinas biologinis likutis, tačiau palaipsniui jie tampa brendimo pradžia. Kompetencijos fazėje Gryta susiduria su trimis skirtingais buvimo Sistemoje modeliais. Per Daną ji atpažįsta atminties ir neprisijungimo vertę, per mamą – prisitaikymo kainą, per Mantą – atsijungimo galimybę ir kūniškos laisvės riziką. Atlikties fazėje Gryta pasirenka nusižengti Sistemos normoms gelbėjant seserį. Gryta pereina iš izoliuoto patologijos modelio į bendrumo modelį. Sankcija vyksta laipsniškai ir žymi Sistemos kontrolės silpnėjimą (bioninė plėvė, iki tol saugojusi, izoliuojanti ir tarpininkavusi Grytos santykiui su pasauliu, pradeda nebeatlikti savo funkcijos, o Gryta ima atgauti ryšį su kūniškais pojūčiais ir pasiryžta atsijungti nuo Sistemos). Atsijungimas romane atskleidžia subjekto perėjimą iš Sistemos suformuotos saugios, higieniškos ir kontroliuojamos egzistencijos į rizikingą kūniškos tikrovės lauką. Gryta pasirenka ne patogumą, o tikrumą – galimybę jausti, liesti, klysti, kentėti, bet rinktis savo kelią. Galiausiai semiotinis kvadratas apibendrina Grytos brendimo trajektoriją, atskleidžiant, kad romane išryškėja gyvenimo ir mirties priešprieša, tačiau šios kategorijos suvokiamos ne biologine prasme, o kaip skirtingi subjekto santykio su pasauliu režimai.

Lyginant „Atjunk“ su užsienio jaunimo distopijomis, pastebėtas bendras brendimo per pasipriešinimą modelis – bręstantis subjektas tampa nepalankus sistemai, kai jis ima mąstyti, jausti arba veikti ne pagal sisteminę programą. Vis dėlto, pastebėta, kad „Atjunk“, skirtingai nuo anglakalbių distopijų Suzanne Collins „Bado žaidynių“, Veronikos Roth „Divergentės“ ar Scotto Westerfeldo „Bjaurūs“, nesibaigia politiniu maištu ar sistemos nuvertimu. Vietoje to, brandą romane žymi gebėjimas priimti atsakomybę už savo sprendimą ir pasirinkti ne patogiausią ar saugiausią kelią, bet tokį buvimo būdą, kuris leidžia išsaugoti žmogiškumą.

Šiame darbe „Atjunk“ santykis su kitomis distopijomis buvo aptartas tik bendrais bruožais, siejant romaną su trimis anglakalbėmis distopijomis: Suzanne Collins „Bado žaidynėmis“, Veronikos Roth „Divergente“ ar Scotto Westerfeldo „Bjaurūs“. Tačiau išsamesnis lietuvių distopinio pasakojimo kontekstas liko tik kaip tolesnio tyrimo perspektyva, todėl „Atjunk“ galėtų būti lyginamas su Unės Kaunaitės „2084“ (2023), Justinos Kapeckaitės „Tyroji Aušra“ (2024) ar kitais naujausiais lietuvių distopinio pobūdžio kūriniais. Toks tyrimas leistų tiksliau įvertinti ar „Atjunk“ būdingas brendimo kaip atsiribojimo nuo kontrolės sistemos modelis yra individualus šio romano bruožas, ar platesnė šiuolaikinės lietuvių jaunimo distopijos tendencija. Darbe tik iš dalies išplėta kūniškumo problematika galėtų tapti

savarankiško tyrimo objektu – bioninė plėvė, greitintuvas, mikroschemos, užrašinės ir t.t. sudaro labai tankų kūniškumo figūrų tinklą, kurį būtų galima nagrinėti remiantis kūniškumo semiotika.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Ames, Melissa. „Engaging ‘Apolitical’ Adolescents: Analyzing the Popularity and Educational Potential of Dystopian Literature Post-9/11“. *The High School Journal* 97, nr. 1 (2013): 3–20.
2. Astuti, Anna Sri. „Viewing Postmodern American Youth Society Through *Uglies* and *The Hunger Games*: A Turn from Nostalgia to Escape“. *Rubikon: Journal of Transnational American Studies* 9, nr. 1 (2022): 55–66.
3. Basu, Balaka, Katherine R. Broad ir Carrie Hintz. „Introduction“. In *Contemporary Dystopian Fiction for Young Adults: Brave New Teenagers*, sudarė Balaka Basu, Katherine R. Broad ir Carrie Hintz, 1–15. New York: Routledge, 2013.
4. Booker, M. Keith. *Dystopian Literature: A Theory and Research Guide*. Westport: Greenwood Press, 1994.
5. Buividavičiūtė, Lina. „Šiuolaikinė lietuvių literatūros distopija“. *Naujasis židinys–Aidai*, nr. 6 (2021): 34–38.
6. Claeys, Gregory. *Dystopia: A Natural History*. Oxford: Oxford University Press, 2016.
7. Deleuze, Gilles. „Postscript on Control Societies“. In *Negotiations, 1972–1990*, vertė Martin Joughin, 177–182. New York: Columbia University Press, 1995. Liet. vert. „Prierasas apie kontrolės visuomenę“. *Anarchija.lt*. <https://www.anarchija.lt/teorija/2836-gilles-deleuze-prierasas-apie-kontroles-visuomene>.
8. „Distopijos žanras lietuvių literatūroje: ar yra priežasčių optimizmui? | Margaret Atwood *The Handmaid’s Tale* | SMD Book Club“. *Facebook*. Žiūrėta 2025 m. spalio 13 d. <https://www.facebook.com/events/2049342678932906>.
9. Foucault, Michel. *The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978–1979*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010.
10. Frow, John, Melissa Hardie ir Vanessa Smith. „The Bildungsroman: Form and Transformations“.

11. Genette, Gérard. *Narrative Discourse: An Essay in Method*. Iš prancūzų kalbos vertė Jane E. Lewin. Ithaca: Cornell University Press, 1980.
12. Golban, Petru. *A History of the Bildungsroman: From Ancient Beginnings to Romanticism*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2018.
13. Graham, Sarah, sud. *A History of the Bildungsroman*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
14. Greimas, Algirdas Julius. *Struktūrinė semantika*. Vilnius: Baltos lankos, 2005.
15. Haines, Christian P. „Biopolitics“. In *The Palgrave Handbook of Utopian and Dystopian Literatures*, 373–384. Cham: Springer International Publishing, 2022.
16. Hintz, Carrie, ir Elaine Ostry, sud. *Utopian and Dystopian Writing for Children and Young Adults*. New York: Routledge, 2003.
17. Jain, Shreya, ir Smita Jha. „Dystopian Bildungsroman: Rasa, Emotions, and Identity in Priya Sarukkai Chabria’s *Clone* (2018)“. *Humanities* 12, nr. 6 (2023): 145.
<https://doi.org/10.3390/h12060145>.
18. Keršytė, Nijolė. *Pasakojimo pramanai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016.
19. „Knygos paaugliams 2024“. Lietuvos leidėjų asociacija. Žiūrėta 2025 m. spalio 13 d.
<https://lla.lt/lt/knygu-katalogas/metu-knygos-rinkimai/itemlist/category/275-knygos-paaugliams-2024>.
20. Lyngstad, Marit Elise. „Integrating Competence and Bildung Through Dystopian Literature: Teaching Malorie Blackman’s *Noughts & Crosses* and Democracy and Citizenship in the English Subject“. *Utbildning & Lärande* 15, nr. 2 (2023). <https://doi.org/10.58714/ul.v15i2.11239>.
21. Marks, Peter, Jennifer A. Wagner-Lawlor ir Fátima Vieira, sud. *The Palgrave Handbook of Utopian and Dystopian Literatures*. Cham: Palgrave Macmillan, 2022.
22. McCallum, Robyn. *Ideologies of Identity in Adolescent Fiction: The Dialogic Construction of Subjectivity*. New York: Routledge, 2012.
23. Mikalauskienė, Neringa. „Rebekos Unos *Atjunk* – lietuviškos distopijos pradžia?“ *Menų bangos*,

- 2017 m. rugpjūčio 3 d. <https://www.menobangos.lt/rebekos-unos-atjunk-%E2%80%92-lietuviskos-distopijos-pradzia/>.
24. Pullan, Rachel L. „A Revolutionary Act: Investigating the Draw of Dystopia in Young Adult Literature“. *BYU English Symposium*, 2015 m. kovo 20 d. https://scholarsarchive.byu.edu/english_symposium/2015/3MPUndergrad/10/.
25. „Rašytojos K. Sabaliauskaitės vardo rašinio konkurso tema – „Mano baisiausia distopija““. *Baltos lankos*. Žiūrėta 2025 m. spalio 13 d. <https://www.baltoslankos.lt/rasytojos-k-sabaliauskaites-vardo-rasinio-konkurso-tema-mano-baisiausia-distopija>.
26. „Rebeka Una. *Atjunk*. Vilnius: Alma littera, 2015“. Kauno rašytojai. Žiūrėta 2025 m. spalio 13 d. <https://www.kaunorasytojai.lt/knygos/rebeka-una-atjunk-vilnius-alma-littera-2015/>.
27. Scholes, Justin, ir Jon Ostenson. „Understanding the Appeal of Dystopian Young Adult Fiction“. *The ALAN Review* 40, nr. 2 (2013). <https://doi.org/10.21061/alan.v40i2.a.2>.
28. „Skaitytojai rinks geriausią paauglių rašytoją“. *15min.lt*. Žiūrėta 2025 m. spalio 13 d. <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/skaitytojai-rinks-geriausia-paaugliu-rasytoja-286-508548>.
29. Una, Rebeka. *Atjunk*. Vilnius: Alma littera, 2015.
30. Villanueva, Prince Aian G., Laurisse Marie Perianes, Jan Eure Rubite ir Daphney Yvonne Bancolita. „Politics, *The Hunger Games* and the Filipino Youth: Political Participation Through Readings of Dystopian Literature“. *Research Journal of Social Sciences* 8, nr. 7 (2015): 89–98. <https://www.aensiweb.net/AENSIWEB/rjss/rjss/2015/September-October/89-98.pdf>.

SANTRAUKA

Šiame magistro darbe remiantis A. J. Greimo semiotika, G. Genette'o naratologija ir M. Foucault biopolitine perspektyva, G. Deleuze kontrolės visuomenės sąvoka, Christiano P. Haineso biopolitikos utopizmu siekiama išanalizuoti, kaip R. Unos romane „Atjunk“ (2015) konstruojamas Grytos brendimo procesas distopijos žanro sąlygomis.

Skirtingai nei klasikinės distopijos, kur valdžios prievarta dažniau reiškiasi per tiesioginius draudimus, bausmes ir atvirą represiją, romane „Atjunk“ kontrolė organizuojama per optimizacijos, pažangos, saugumo ir patogumo diskursą. Sistemos veikimas atitinka Foucault aprašytą biopolitiką, nes reguliuojama pati gyvybė (kūnas, pojūčiai, mityba, judėjimas, emocijos). Deleuze'o kontrolės visuomenės modelis papildo, kad valdžia veikia per nuolatinį prisijungimą, duomenų rinkimą, parametrų sekimą, prieigos valdymą ir elgesio moduliaciją. Tačiau, remiantis Haineso biopolitinio utopizmo perspektyva, tai, ką Sistema įvardija kaip nukrypimą, pasakojimo eigoje įgyja priešingą vertybinį statusą ir atsiskleidžia kaip galimo pasipriešinimo bei alternatyvios egzistencijos pagrindas.

Remiantis Genette naratologija, apžvelgta romano struktūra ir ypatumai, susiję su Grytos branda. Pirmoji romano dalis išreiškia Grytos mąstymo formavimąsi, antroji – egzistencinį pasirinkimą. Kursyvas išryškina vertybinius lūžius: pradžioje kūniški pojūčiai įvardijami Sistemos kalba palaipsniui pereina prie atminties, kūniškumo ir gyvo patyrimo sferos. Pirmojo asmens pasakojimas atskleidžia distopinį pasaulį palaipsniui, atskleidžia Grytos nesutampančias patiris su Sistemos reikalavimais. Anachronijos taip pat prisideda prie brendimo naratyvo: analepsės sugrąžina prarastos praeities vertes, o prolepsės leidžia numatyti radikalesnės kontrolės grėsmę. Naratyvinė analizė atskleidžia, kad Grytos naratyvinę programą inicijuoja kūniški impulsai, kurie pasirodo esantys stipresni už Sistemos primetamą normatyvinę savireguliaciją. Pati Sistema veikia per modalinę apgaulę: privalėjimas pateikiamas kaip norėjimas, o draudimas – kaip rekomendacija. Brendimas romane nėra integracija į Sistemą, bet laipsniška šios apgaulės demaskavimo, kūniškų pojūčių susigrąžinimo ir egzistencinio veiksnio įgijimo trajektorija.

Lyginant su tarptautine jaunimo distopijos tradicija (S. Collins „Bado žaidynėmis“, V. Roth „Divergente“ ar S. Westerfeldo „Bjaurūs“), pasipriešinimas romane „Atjunk“ nėra modeliuojamas kaip kolektyvinis politinis maištas. Nors Sistemos kontrolė turi biopolitinių bruožų, romane pirmiausia nagrinėjama kasdienio gyvenimo ir kūno kolonizacija. Ši kryptis ypač aktuali XXI amžiaus tapatybės kontekste, kai kontrolė nebūtinai pasirodo kaip atvira prievarta, bet gali veikti per rūpestį, saugumą, patogumą, higieną, efektyvumą ir socialinę įtrauktį. Brandos taškas čia yra atsakomybės už savo pasirinkimą prisiėmimas – gebėjimas rinktis ne lengviausią kelią, bet tą, kuris išsaugo žmogiškumą.

SUMMARY

This master's thesis investigates the coming-of-age narrative in Rebeka Una's novel *Atjunk* (*Disconnect*, 2015), arguing that the novel functions as a contemporary Bildungsroman within the framework of the dystopian genre. Theoretical framework draws on A. J. Greimas's semiotics, G. Genette's narratology, M. Foucault's biopolitical perspective, G. Deleuze's concept of the society of control, and Christian P. Haines's biopolitical utopianism.

The analysis demonstrates that the society depicted in the novel is organized not through open repression, but through the discourse of safety, hygiene, convenience, progress, and optimization. The System regulates the body, emotions, movement, memory, and social relations, thus corresponding to Foucault's concept of biopolitics. Deleuze's theory of control society further reveals that power operates through constant connectivity, data collection, monitoring, and behavioral modulation. However, what the System defines as deviation gradually acquires an opposite value in the narrative: Gryta's bodily impulses, longing, desire for touch become the basis for resistance and self-formation.

Genette's narratology helps to show that Gryta's maturation is constructed through narrative form. The novel's two-part structure marks the movement from the formation of thought to existential choice. First-person narration reveals the dystopian world gradually, as Gryta's experience begins to diverge from the System's norms. Analepses restore the values of the lost past, while proleptic moments point to the threat of more radical control. The analysis reveals that Gryta's narrative programme is initiated by bodily impulses that prove stronger than the System's normative self-regulation. The System in turn operates through modal deception, presenting obligation as desire and prohibition as recommendation. Coming-of-age in the novel is therefore not an integration into the System but a gradual trajectory of unmasking this deception, reclaiming body senses, and achieving existential agency.

Compared to the international YA dystopia tradition (Suzanne Collins' *The Hunger Games*, Veronica Roth's *Divergent*, Scott Westerfeld's *Uglies*), the resistance in *Atjunk* is not modeled as collective political rebellion. Although the System's control has biopolitical dimensions, the novel is primarily concerned with the colonization of everyday life and the body. This orientation is particularly relevant in the context of twenty-first-century identity, when control no longer necessarily appears as open coercion, but may operate through care, safety, convenience, hygiene, efficiency, and social inclusion. The point of maturity is taking responsibility for one's own choice – the ability to choose not the easiest path, but the one that preserves one's humanity.